

EGO

MAART 1988

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

10 MAART 1988

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 • 3500 AT Utrecht

In dit
nummer o.a.:

• Goose Bay • Mannenwaan • Popplaten • Nachtdienst • De pesterij van patjepeeërs • Kunst is kapitaal • Loyaliteit • Film • Humanisme en levensstijl • De ommekeer bij PSV • Lage dollar, hoge werkloosheid? • Eigenlijk ben ik tegen • Versieren op papier

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.
Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorz.),
Tineke Hundling, Wim Reinders,
Hans Schonk, Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Jan Kooijman, Willy
Lohmann, Frits Maas, Len Mun-
nik, Leo van Opzeeland, Cor Out,
Tom Pauka, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Wessel Visser,
Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Nachtdienst	2
Goose Bay	3
Mannenwaan	6
Popplaten	7
Kunst is kapitaal	8
Loyaliteit	10
De pesterij van patjepeeërs	11
'Cry freedom'	12
Moeder aarde... (poster)	15
Coornherthuis/EGO-puzzel	16
Humanisme en levensstijl	18
Lage dollar, hoge werkloosheid?	20
Len Munnik	21
Versieren op papier	22
De ommekeer bij PSV	24
Eigenlijk ben ik tegen	25
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's voorblad en pag. 17
Gerard van Erkelens

Nachtdienst

*Na net nog een rondje te hebben
gelopen en gekonstateerd te hebben
dat alle infusen goed lopen en de
meeste patiënten rustig slapen, gaat de
telefoon. Het is twee uur in de nacht.
Terwijl ik de telefoon opneem, grijp ik
direkt naar de lijst om te kijken wie van
de arts deze nacht dienst heeft.
Overbodig...*

*'Ik wil graag even met u praten, hoopte
al dat u in de nachtdienst zou zitten.
Hebt u even tijd?' Zeker heb ik dat. 'Ja
ziet u, het is me allemaal té snel
gegaan. Hoe moet ik het zeggen. Ik kan
maar niet aan het idee wennen dat Erik
zó snel dood zou gaan... in nog géén
twee maanden tijd. Hij zou net 26 jaar
worden. We woonden ruim zeven jaar
samen... en zijn al die tijd gelukkig
geweest met elkaar. Maar God, wat
hebben we geleden... om die rot-
ouders van hem. Ze konden maar niet
accepteren dat wij... als twee jongens
van elkaar hielden en samen gelukkig
wildren zijn... het leven delen. Van
jullie valt het me trouwens ook erg
tegen... dat jullie ons niet echt serieus
namen. Tweederangsrelatie. Ik bedoel,
waarom kon ik toch zo moeilijk een
dokter te spreken krijgen als ik daar om
vroeg. Terwijl zijn ouders altijd meer
wisten dan ik. Ik vaker van hén moest
horen hoe hij er aan toe was dan dat ik
dat van jullie of van een dokter hoorde.*

*Begrijp je hoeveel pijn mij dat heeft
gedaan en ik daar nachten van wakker
lag?' Ik slik en kan amper uit mijn strot
krijgen dat ik het begrijp. 'En dat nooit
eens iemand aan mij vroeg hoe het met
me ging. Of ik het allemaal wel
aankon. Maar ja, ik had tenslotte geen
kanker en Erik wel. Maar daarom
konden ze het toch wel eens aan me
vragen...! Of doen jullie dat nooit? Zijn
ouders vroegen me ook nooit wat. Alsof
het mijn schuld was dat hij dood is
gegaan. Begrijpt u... terwijl ik alleen
maar van hem gehouden heb.*

*Misschien had ik hem nooit naar het
ziekenhuis moeten laten gaan, dan had
ik hem wat langer bij me gehad. Maar
ja, ik had ook mijn werk... Wat zou u
gedaan hebben?' Ik antwoord dat er
eigenlijk geen keus was, Erik was
gewoon te ziek om thuis te zijn, het kon
toch niet anders? Nee, dat snapte hij
zelf ook wel. 'Misschien was het meer
het idee, om zelf niet te hoeven geloven
dat ik... Erik in de steek heb gelaten.
Weet u... het is nu al vier weken
geleden, maar ik kom er niet bovenop.*

*Ik heb me nadat Erik overleed, ziek
gemeld op mijn werk, ze wisten het.
Nog steeds heb ik niets gehoord van
mijn baas of collega's. En Eriks ouders
heb ik na de begrafenis één keer
gezien. Ze kwamen de autosleutels
halen, wat andere dingen die van Erik
waren. En ze hebben onze auto
meegenomen. God... ik hoop dat ze
zich er mee dood rijden. Misschien
hadden we dat soort zaken ook wel
moeten vastleggen, maar dit zouden
wij geen van beiden hebben voorzien.*

*Ik weet het ook allemaal niet meer...
hebt u het te druk?' 'Nee' zeg ik, 'ik heb
alle tijd om met je te praten.'
'Fijn, want ik moest nu toch echt eens
even met iemand praten, snapte u.
Overdag zit ik maar voor me uit te
staren en met de poes is het ook al niet
zo best, die wil sinds Eriks dood
nauwelijks meer eten, vel over heen. Ik
krijg wat van dat beest... 's Nachts denk
ik dat Erik hoor ademen... Ik durf nog
amper te slapen, bang om het te horen.*

*Ik drink veel meer dan voorheen. Te
veel. In de kroeg waar ik nogal eens
kom zeiden ze al dat ik niet zoveel moest
drinken. Ik moest verder leven,
dóórgaan... Maar waarmee dan? Ik
bedoel, wat weten zij ervan. Maar weet
u, dat kan ik niet... ik bloed dood van
verdriet. Hoe moet ik dat dan, verder
leven?'*

*Ik slik en stik er bijna in. Ik zeg dat ik
daar op dit moment ook geen antwoord
op heb, ik weet het ook niet. Nou u bent
tenminste eerlijk, dat doet me goed,
wat heb ik aan al die raad waarmee je
geen kant uit kunt. 'Zijn stem wordt
onvast en hij begint te huilen. 'Tot
wanneer hebt u nachtdienst?' vraagt
hij. 'Het is mijn eerste nacht', zeg ik, 'ik
moet nog zes nachten. 'Mag ik u nog
eens bellen als het me teveel wordt?'
'Dat mag altijd!' antwoord ik.
'Fijn, bedankt broeder', en hij legt de
telefoon neer. Hij heeft niet meer
gebed.*

Freek Pol

Humanistisch Opleidings Instituut
BIBLIOTHEEK
Postbus 797 - 3500 AT Utrecht

De Nederlandse laagvlieg oefeningen en de Indianen in Canada

Het zal in 1492 geweest zijn dat ene Christóbal Colon, een Italiaanse navigator in Spaanse dienst, Amerika 'ontdekte'. Eigenlijk was de naam van deze navigator Christoforo Colombo en kennen wij hem als Christoffel Columbus. Deze spraakverwarring heeft doorgewerkt tot deze tijd. Columbus dacht zover west te zijn gevaren dat hij Indië aandeed en dat was dan de reden om de inwoners van dat deel van de wereld Indianen te noemen. 496 jaar geleden, wat is er nu veranderd voor de Indianen?

Het zal in 1969 geweest zijn dat ene Richard Nixon, een Amerikaanse president, de NAVO voorstelde een Commissie Uitdaging van de Moderne Maatschappij (CCMS) op te richten. Hij wilde daardoor het Bondgenootschap een 'maatschappelijke' dimensie geven. De gezamenlijke taak zou tot doel hebben de kwaliteit van de levensomstandigheden te verbeteren, in overeenstemming met de uitdaging van de moderne maatschappij. De commissie heeft in die bijna twintig jaar uitstekend werk verricht en studies gedaan op het gebied van luchtvervuiling, gevaarlijke afvalstoffen en andere milieuvraagstukken.

Twintig jaar geleden, wat is er veranderd op het gebied van het milieu bin-

nen het Bondgenootschap?

Laten we deze twee zaken eens bekijken. Ik ben zo vrij met de laatste te beginnen.

De CCMS beschouwt het vliegtuiglawaaï als een buitengewoon belangrijk probleem. Zij heeft daarover zelfs een studie verricht en op het Mittenwald Symposium in september 1986 bleek hiervoor grote belangstelling te bestaan. Tot dan toe bleek deze studie meer aandacht te trekken dan alle voorgaande studies. Een belangrijk probleem dus.

Geluidshinder

De bevolking in de landen van het NAVO-bondgenootschap blijkt steeds min-

der bereid te zijn het vliegtuiglawaaï te accepteren. Het aantal klachten is de laatste jaren toegenomen en ook de media blijken zich steeds kritischer op te stellen met betrekking tot het vliegtuiglawaaï. Actiegroepen, kerk, milieu- en toeristenorganisaties tekenen protest aan. De discussie spitst zich niet alleen toe op de geluidshinder, maar ook op de militaire noodzakelijkheid van bepaalde activiteiten. Op dit gebied is het bondgenootschap het mikpunt van soms zeer scherpe kritiek.

Om die reden vraag ik dan ook aan Defensie enige uitleg omtrent het laagvliegen en het hinderlijke vliegtuiglawaaï dat hiermee gepaard gaat. Ik krijg een goede, duidelijke uitleg: 'In vredes-tijd hebben de NAVO-strijdkrachten als taak het op peil brengen en onderhouden van een operationele paraatheid en inzetbaarheid.'

Nader uitgelegd krijg je dan dat de trainingsprogramma's analytisch moeten worden afgestemd op de aard van de dreiging. Uit deze analyses blijkt steeds weer dat het goed ontwikkelde luchtverdedigingssysteem van het Warschau Pact, dat zichzelf op allerlei gebieden overlapt, alleen ten koste van grote inspanning en aanzienlijke verliezen doorbroken zal kunnen worden.

Om nu de kansen van de NAVO-bondgenootschappelijke luchtmacht te vergroten moeten de zwakke plekken in het Warschau Pact defensiesysteem worden opgespoord en moet er op worden getraind. De NAVO ziet nog een aantal zwakke punten, te weten:

- de radarsystemen zijn niet in staat het gehele luchtruim tot op de grond toe te observeren;
- de luchtafweerpunten hebben een zodanige lange reactietijd, dat zij **zeer snelle vliegtuigen** niet kunnen onderscheppen.

Zéér laag en snel vliegen

Hier van uitgaande moeten de NAVO-luchtmacht in tijd van oorlog een tactiek toepassen: van **zeer laag vliegen**, lager dan 100 meter boven de grond; en **zeer snel vliegen**, tenminste 850 km/uur (480 knopen). Militaire oefenvluchten in vredes-tijd dienen rekening te houden met dit gegeven om zodoende de operationele paraatheid en inzetbaarheid op peil te brengen en te

Indianen

Het olympisch dorp in de stad is ontoegankelijk door metershoge hekken, maar toch is het een publiek geheim dat er honderden veiligheidsmensen paraat zijn, hoewel de organisatie daar niets over wil zeggen. De kans is niet uitgesloten dat een klein groepje Indianen (van de Lubican-stam) de spelen zal aangrijpen om hun probleem onder de aandacht van de wereld te brengen. Deze stam (zo'n driehonderd mensen) wil een eigen reservaat en ongeveer honderd Lubicans willen niet alleen protesteren, maar ook Indianen van andere stammen aan de acties laten meedoen. Van de Indianen zijn er in Canada naar schatting een half miljoen. Sommigen hebben universitaire opleidingen en wonen gewoon in de steden, maar velen kiezen er toch voor om onder de eigen mensen in het reservaat te blijven.

De Indianen, een vergeten groep, zijn tweederangsburgers in eigen land. Het alcoholmisbruik onder hen is groot. Ook in Calgary slenteren veel Indianen doelloos, vaak dronken rond. Alsof hun leven geen zin, geen inhoud meer heeft. Thomas Berger, eens met 38 jaar Canada's jongste opperrechter, nu advocaat van Indianenbelangen, heeft een groot aantal jaren in het barre noordelijke

houden. Op dergelijke, met hoge snelheid uitgevoerde lage vluchten dient informatie te worden getraind zowel overdag als 's nachts en onder alle weersomstandigheden.

De volgende vraag is dan ook: 'Wanneer en hoe laag mag er dan boven ons land en de buurlanden worden gevlogen?'

De lage trainingsvluchten zijn inderdaad aan strenge regels gebonden. Op zaterdag en zondag vinden geen lage trainingsvluchten plaats. Op werkdagen slechts tussen 7 uur 's morgens en 17.00 's avonds. Er is ook nog een middagpauze van 12.30 uur tot 13.30 uur. Op deze regels worden slechts uitzonderingen gemaakt in het geval van landelij-

ke of NAVO-oefeningen.

Militaire oefenvluchten boven steden met meer dan 100.000 inwoners zijn verboden en kleine steden moeten worden vermeden. Lage vluchten zijn beperkt tot een hoogte van 150 tot 450 meter. Er zijn bepaalde gebieden waar lager mag worden gevlogen tot een minimum van 75 meter. Lager dan 75 meter is niet toegestaan. In Nederland en de Bondsrepubliek Duitsland is het zelfs verboden. De zogenaamde extreem-lage hoogte vluchten van 30 meter worden door Nederland, Duitsland, Engeland, Amerika en Canada in Goose Bay, Labrador, Canada gedaan.

Lawaai exporteren

Vluchten tot extreem lage hoogte van 30 meter met een geluidsniveau van 145 dB worden geëxporteerd.

De CCMS kwam tot de conclusie dat vliegtuiglawaai een specifiek moeilijk milieuprobleem is en als oplossing exporteert zij het!!!

Op 4 en 5 december 1986 tekende Nederland een bilaterale overeenkomst met Canada die de Nederlandse luchtmacht gedurende tenminste 10 jaar de mogelijkheid geeft om extreem-laag-vlieg-oefeningen te houden met de F-16 (tractatenblad nr. 20-1987). Deze oefeningen vinden plaats boven het grondgebied van de Innu-indianen, de Cree-indianen en de Inuit-eskimo's in Labrador en Quebec, Canada.

De Tweede Kamer moet nog goedkeuring verlenen aan dit verdrag, maar in 1986 en 1987 zijn er al extreem-laag-vlieg-oefeningen gehouden boven de genoemde gebieden. De toen gehoorde protesten werden afgedaan met o.a. 'Die paar Innu-indianen hebben niet veel meer intelligentie dan de Tamils hier in Nederland' en 'De Canadese regering vindt het goed en het is haar verantwoordelijkheid'.

Is dit nu wel zo? Kun je je als mens tegenover mens daar achter verschuilen? Ik denk van niet. Nog afgezien van het aantal Innu, Cree en Inuit mensen

die universitair geschoold zijn en achter de protesten staan, denk ik dat je je als land niet achter de besluitvorming van een ander land mag verschuilen. Zeker niet als je zelf regels en wetten hebt, die zeggen dat het in je eigen land niet mag. Wij storten ook geen kernafval in land X, omdat de wet in land X zegt dat het daar wel langs de weg mag worden gestort. (Hoewel?)

Schending mensenrechten

De Tweede Kamer heeft op 2 april 1981 (nr. 16400 motie 59) al haar verontrusting uitgesproken over de grove schending van de elementaire mensenrechten van de Indianen op het Amerikaanse Continent. Dit naar aanleiding van het Vierde Russell Tribunaal in Rotterdam.

In het James Bay verdrag tussen de Canadese regering en de Cree-indianen is vastgelegd dat de Cree-indianen zelf

VIERDE RUSSELL TRIBUNAAL

De rechten
van de Indianen in de Amerika's

Handboek

Rotterdam 24-30 november 1980

bestuur over hun gebied hebben en dat de Canadese overheid met de Cree moet onderhandelen over het gebruik van dit gebied.

In het James Bay Northern Quebec verdrag tussen de Canadese regering en de Inuit-eskimo's is vastgelegd dat de Inuit zelfbestuur over hun grondgebied hebben met dezelfde beperkingen voor de Canadese regering. Deze twee verdragen betreffen de gebieden ten noorden van de 55ste breedtegraad en hierin ligt een groot deel van het oefengebied 1, 1A en 1B (zie kaartje).

De Nederlandse regering weet (kamerstukken 19901) dat de Canadese regering blijk heeft gegeven betekenis te hechten aan de belangen van de Innu-indianen. Zij heeft een milieu-onderzoekcommissie ingesteld en gezien de ernst van de problematiek heeft deze commissie al in januari 1987 in een interimrapport (er was haast bij) geadviseerd het aantal laagvliegbewegingen te bevroren totdat zij een definitief rapport heeft uitgebracht. Maar in decem-

ber 1986 had de minister van Defensie van Canada al verplichtingen aangegaan met de Nederlandse regering, dus heeft hij het rapport naast zich neergelegd.

Verdragen aan laars gelapt

Erger wordt het wanneer de Nederland-

se regering een verdrag sluit (goedkeuring van de Tweede Kamer) omtrent deze extreem-laagvliegtoefeningen boven het land van de Innu, Cree en de Inuit. De bestaande verdragen tussen de Canadese regering en de Cree en Inuit worden aan de laars gelapt. En de op stapel staande overeenkomst tussen de Innu en de Canadese regering wordt onderuit gehaald.

Al sinds 1976 zijn de Innu in onderhandeling met de Canadese regering om ook regionale autonomie te verkrijgen zoals de Cree en de Inuit.

Wanneer de Nederlandse regering een verdrag sluit met betrekking tot deze extreem-laagvliegtoefeningen boven dit gebied van de Innu, de Cree en de Inuit, voordat er een beslissing is genomen omtrent deze autonomie, dan zijn de inheemse rechten bij voorbaat beperkt, nog voordat er onderhandeld is. De Nederlandse regering mengt zich in de interne en inheemse aangelegenheden van Canada door stelling te kiezen in een onderhandelingsproces. Hierdoor worden beslissingen over het grondgebruik en de economische ontwikkeling van de onderhandelingsstafel geveegd.

Minder soort mensen

In Nederland zijn we gewend geraakt aan het lawaai in onze omgeving. En toch vinden wij het lawaai van vliegtoefeningen op 300 meter hinderlijk. Op 75 meter vinden wij het ongehoord en pakken de telefoon. Maar op 30 meter is

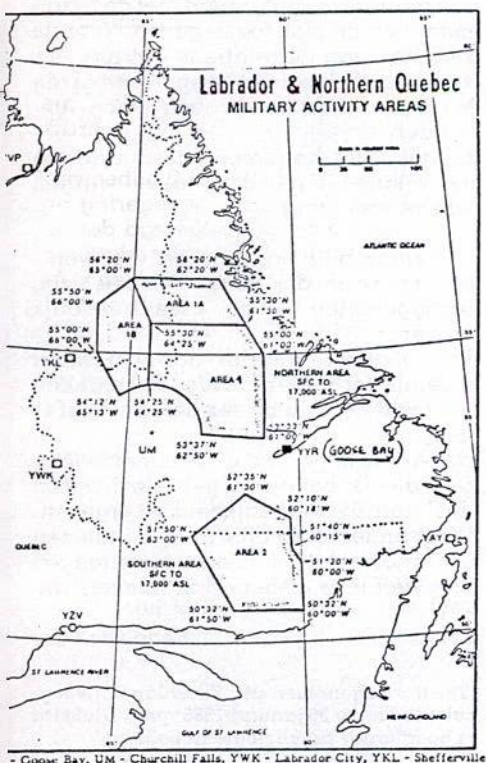
voor ons soort mensen niet weggelegd, 145 dB terwijl de pijngrens op 110 dB ligt. Dat exporteren we naar andere mensen en doen het af met de opmerking dat het maar dun bevolkt is met Indianen!

Maar het niveau van geluidsoverlast blijft gelijk, 145 dB is 145 dB. En we exporteren het naar andere mensen, mensen die leven in de doodse stilte van de Canadese wouden. Mensen die **niet** gewend zijn aan ons lawaainiveau, die geven wij wat extra, want het zijn maar Innu-indianen.

Wat is er veranderd voor de Indianen? Niets! Zij zijn minderrangsmensen! Net als vroeger. Labrador, ontdekt door de portugees Gaspar Corte-Real in 1500. Hij nam een schip vol met eskimoslaven mee naar Portugal: Labradorers in oud Portugees, slaven, werkers, geen mensen. U herkent hierin Labour, dat weer komt van labor een zware last. Arbeiders of slaven, weinig te vertellen. Zes dagen werken en een dag alcohol. Een zware last voor een minder soort mensen.

We halen ze niet meer hierheen als werkers, maar we exporteren de lasten (en nog steeds de lusten) daarheen. Dat is het enige verschil tussen 1500 en 1988. maar erkennen dat de mensen dáár recht hebben op een menswaardig bestaan is er niet bij. Dan verschuilen we ons achter een andere regering, want het gaat maar om 'andere' mensen.

Pieter F. W. de Jager

Mannenwaan

Vrouwen kennen de situatie maar al te goed: ze gedragen zich tegenover een man vriendelijk en open, en plotseling wil hij 'meer'. De vrouw wordt dan vaak onzeker, weet niet wat ze verkeerd heeft gedaan. De man is gefrustreerd en in extreme gevallen zelfs vol met verwijten.

Hoe komt het toch steeds weer tot dit misverstand? Volgens onderzoekers aan de universiteit van Kansas treft de vrouw meestal geen schuld. Hun onderzoekingen tonen duidelijk aan dat mannen ertoe neigen de vriendelijkheid van een vrouw verkeerd uit te leggen en als seksuele belangstelling op te vatten. In een onderzoek lieten ze bijvoorbeeld het volgende videofilmje door mannelijke en vrouwelijke studenten beoordelen: na een college spreekt een studente haar professor aan en verzoekt hem de inleverdatum van haar schriftelijke werkstuk te verschuiven. Ze heeft er al veel aan gedaan en de professor weet dat. Hoewel hij erom bekend staat heel strikt te zijn met inleverdata is hij bereid in haar geval een uitzondering te maken.

Verrassend is wat mannen allemaal in deze scène zien willen. In hun ogen flirten de professor en de studente met elkaar, proberen ze elkaar te verleiden en worden beiden als heel sexy beoordeeld. De studentes daarentegen zagen in de scène alleen dat wat ze in feite laat zien: een vriendelijk onderhoud

tussen een professor en zijn studente. Dezelfde beoordelingsfout werd ook bij andere videofilmpjes vastgesteld. Steeds schreven de mannelijke beoordelaars aan de actrices in de filmpjes seksuele bedoelingen toe. Om uit te vinden of vrouwen mogelijk toch opzettelijk seksuele signalen uitzenden, lieten de onderzoekers gewone mannen en vrouwen vriendelijke gesprekken met elkaar voeren, namen die op en lieten de beelden beoordelen. Weer vonden ze dat mannelijke kijkers geneigd zijn seksuele signalen te zien. Vervolgens werden de vrouwen die aan de opgenomen gesprekken hadden deelgenomen geïnterviewd. Uit hun antwoorden bleek overduidelijk dat ze tegenover hun mannelijke gesprekspartners alleen maar vriendelijk wilden zijn en geen seksuele belangstelling voor hen hadden.

Het is niet zo gemakkelijk dit hardnekkige misverstand te verklaren. Maar duidelijk is wel dat een belangrijke oorzaak van 'seksuele overvallen' en mogelijk van verkrachting kan zijn. Mannen neigen ertoe alles wat vrouwen ten

opzichte van hen doen in een seksueel licht te zien. Dus kan een vriendelijk gebaar van een vrouw – zij legt bijvoorbeeld de hand op de arm van een collega – voor de man onherroepelijk de suggestie van een uitnodiging in zich dragen. Wanneer ze de volgende dag opnieuw vriendelijk is, kan zich het idee fixe bij hem ontwikkelen dat zij beslist iets met hem wil of in hem ziet.

Wat doet een vrouw die door een man seksueel wordt belaagd, maar die geen zin heeft zich met hem in te laten? Uit een ander Amerikaans onderzoek in New York uitgevoerd, blijkt dat een vrouw zich vaak tegen haar eigen gevoelens of verlangens in gedraagt. Veel vrouwen schijnen aan de aandrang van mannen vooral toe te geven omdat ze geloven dat een afwijzing hem te zeer zou kwetsen. Dat is niet alleen het geval bij vrouwen die de mannen in kwestie nog niet zo goed kennen, maar evenzeer bij vrouwen die al derig jaar of langer een relatie met hem hebben. Veel vrouwen melden dat ze soms dagen later nog kunnen merken dat ze hun partner niet 'terwille' zijn geweest. Ze merken dat niet alleen aan zijn stemming, maar ook aan zijn bereidheid bepaalde dingen voor hem te doen of aan hen te geven. Vrouwen die met zulke snel gefrustreerde mannen een relatie hebben, zijn daarom vaak geneigd met de regemaat van de klok toe te geven. Voor de kwaliteit van de relatie is dat niet erg verheffend, maar het bespaart ze op de korte termijn steeds een hoop gedonder.

Helaas leidt het soms tot situaties in een relatie die niet erg veel verschillen van verkrachting.

Een vraag blijft nog waarom vrouwen – ook vrouwen die vaker seksueel zijn lastiggevallen – zo manvriendelijk blijven.

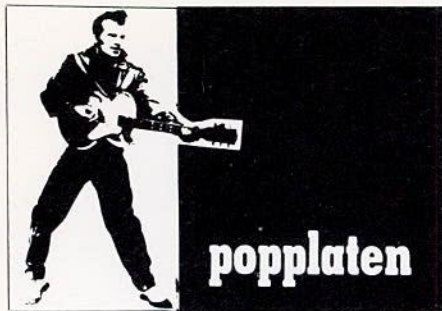
Vermoedelijk ligt dat aan het maar moeilijk veranderbare idee dat mannen het recht hebben bij sex het initiatief te nemen.

Het valt te hopen dat al de onderzoekingen die ik genoemd heb slechts een deel van de werkelijkheid weergeven. Want anders moeten we wel aannemen dat veel relaties tussen mannen en vrouwen niks anders dan misverstanden zijn.

René Diekstra

(Tekst overgenomen uit: Zaterdags bijvoegsel van Trouw 30 januari 1988; prof. Diekstra is hoogleraar psychologie in Leiden)

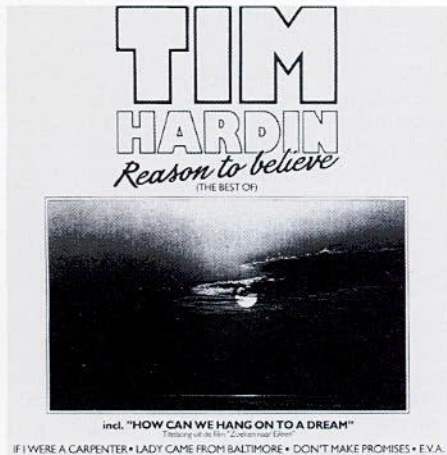

Tim Hardin – Reason to believe

We mogen de makers van de Nederlandse speelfilm 'Zoeken naar Eileen' wel dankbaar zijn. Zij waren het die de Amerikaanse zanger/gitarist/toetsenist/componist Tim Hardin weer onder onze aandacht bracht door zijn prachtige 'How can we hang on to a dream' als titelsong voor de film te laten fungeren. Na een wat aarzelende ontvangst wist de single, 20 jaar nadat hij voor het eerst in de hitparades verscheen, eind 1987 de Nederlandse top 10 te halen.

Wie is deze Tim Hardin? Alleen enkele oudere jongeren zullen hem herinneren als de liedjesmaker uit de jaren '60, begin jaren '70, maar voor een ieder ander was het zeer verrassend te horen dat men niet vandoen had met een jong aankomend talent, dat aanleg heeft voor romantische liedjes.

Geboren in 1941 in de Amerikaanse staat Oregon wordt Tim Hardin in 1966 ontdekt tijdens het Newport Folk Festival. Dit levert hem zijn eerste platencontract op. Een jaar later is hij voor het eerst in de Nederlandse hitparade te vinden met het al genoemde 'How can we hang on to a dream'. Dit succes valt hem nog slechts een maal ten deel (in 1970 met 'Simple song of freedom') het zijn collega-artiesten die met de eer gaan strijken. Zijn meest bekende song wordt dan ook het veel gecoverde 'If I were a carpenter'. Het levert in 1966 een grote hit op voor Bobby Darin en twee jaar later voor de Four Tops. Rod Stewart debuteert in 1971 met een top 3 notering: een single met een dubbele A-kant, zijn eigen 'Maggie May' en Tim Hardin's 'Reason to believe'. En dan in 1987 het grote succes van

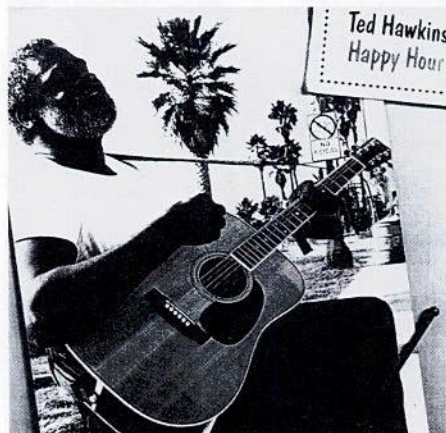
'How can we hang...', reden voor de platenmaatschappij om een verzamel-elpée te rereleasen. Vijftien liedjes geven een goed beeld van wat een heel succesvol artiest had kunnen en eigenlijk had moeten zijn. Tim Hardin overleed in 1980 onder tragische omstandigheden: verbitterd door tegenvallers, gebrek aan carrière, mislukt huwelijk en een cocaïne verslaving. Wat rest zijn z'n liedjes, gemaakt door een artiest waarover enkel jaren geleden in Oor's popencyclopedia werd beweerd dat hij zonder enige twijfel behoort tot de grootten van de popmuziek. In de nieuwste versie van deze encyclopedie komt hij niet eens meer voor! 'Zoeken naar Eileen' heeft hem weer aan de vergetelheid onttrokken. Gelukkig maar.

Ted Hawkins – Happy hour

'Als je één blues hebt gehoord, heb je ze allemaal gehoord', zei Ted Hawkins eens en daarmee stal hij mijn hart. Desondanks (of misschien wel vandaar) komt op zijn derde elpee één onvervalste blues voor, 'You pushed my head away', waarin Night Train Clemons een gastrol vervult (een pseudoniem van de populaire blues gigant Robert Cray). De andere nummers zijn meer een combinatie van blues, country en western, gospel en latino, maar dan wel een speciale T.H.-combinatie. Zijn bijzondere stem komt recht uit zijn hart en hij begeleidt zichzelf uitsluitend met zijn akoestische gitaar, af en toe bijgestaan door zijn begeleidingsgroep The angry old men en de al eerder genoemde Robert Cray.

De in 1936 geboren straatmuzikant Ted Hawkins tekent met 'Happy hour' pas voor zijn derde elpee, nadat hij een leven als zwerver achter de rug heeft en meerdere gevangenissen in de V.S. van binnen kent. Zijn liedjes zijn dan ook vol emotie, ontroerend en gaan veelal over het niet leuke van relaties (bv. de titelsong). Zijn leeftijd brengt met zich mee, dat hij hierover iets anders zingt dan bv. ene George Michael. 'You know I miss you baby, and the children miss you too', om te vervolgen met de wonderschone regels 'Tonight I've done the dishes and I cooled the hot dish water with my cold and bitter tears'.

Echt gemakkelijk heeft hij het in zijn leven dus niet gehad, maar de verrassende wending die ervoor zorgde dat

straatmuzikant Ted Hawkins in 1982 de platenstudio in mocht, uiteindelijk zelfs resulterend in een Nederlandse toernee, maakt dat hij het voorbeeld is voor een ieder, die met zijn/haar gitaar en door drank en sigaretten aangetaste stem het publiek in donkere kroegjes, regenachtige winkelstraten, zonovergoten stranden en/of knapperige kampvuurtjes probeert te vermaken.

Paolo Conte – Aguaplano

Wat heb ik toch met oude, dan wel dode mannen deze keer? Paolo Conte is ook de 50 jaar al gepasseerd. Afkomstig uit het noorden van Italië en aldaar werkzaam als advocaat. Althans het grootste gedeelte van zijn tijd. Voor het overige is meneer muzikant, en in die hoedanigheid was hij begin dit jaar dan ook te zien in Nederland. Wegens lichte

griepigheid verliep dit niet overall even succesvol, maar de onlangs verschenen elpee 'Aguaplano' heeft niet te lijden van wat voor een ongesteldheid dan ook.

Het afgelopen jaar nam Conte met de single 'Gli impermeabili' al een flinke aanloop, met het van 'Aguaplano' afkomstige 'Max' vestigt hij zich definitief in de hoogste hitregionen. De Italiaanse Tom Waits maakt melancholische muziek, weet een weemoedige sfeer te scheppen in zijn songs waarin blues, latijns-amerikaanse en met name jazz invloeden te horen zijn. Daaroverheen zijn gebroken stem, waarmee hij niet echt zingt, maar meer zijn canzoni voordraagt. Bij nummers als 'Paso doble', 'Dopo le sei' en 'Languida' krijg je het gevoel dat je favoriete oom op bezoek is, die even op de piano enkele liedjes ten gehore brengt, af en toe zijn kazoo (neusfluitje) uit zijn broekzak halend om het succes compleet te maken. Helaas feest wordt het als blijkt dat oom ook zijn drie dochters heeft meegenomen, die in het op zich treurige 'Nessuno mi ama' (niemand houdt van mij) heel uitgelaten voor een jubelstemming zorgen, want niemand houdt van mij, zoals ik van mezelf hou.

Paolo, è Paolo. Più migliore che i cantanti olandesi!

(Ik kan deze kans toch niet voorbij laten gaan om te laten merken dat ik een Italiaanse cursus doe?)

Evert van Dijk

Kunst is kapitaal

Een stemmingspeiling op een 'zeer geanimeerde markt'

De internationale kunsthandel slaat al jaren alle records. Niet alleen voor oude meesters, maar ook voor nieuwe sterren wordt met miljoenen gestrooid. Wat was echter de invloed van de beurskrach en de economische crisis op die handel, die jaarlijks goed is voor een omzet van tachtig tot negentig miljard gulden? Een rondgang over Europa's oudste kunstbeurs in Keulen gaf dezer dagen het antwoord. „We doen topzaken“, deelden de galeriehouders mee. Kunst blijft ondanks alles records slaan met de verkoop van de 'Irissen' van Van Gogh in november – nota bene enkele weken na de krach- als absoluut hoogtepunt.

Aandacht voor Joseph Beuys (met onafscheidelijke hoed) en diens 'Kunst = KAPITAL'

Toen de 'Irissen' van Vincent van Gogh half november vorig jaar bij het befaamde veilinghuis Sotheby in New York binnen twee minuten voor 49 miljoen dollar onder de hamer ging, reageerde de internationale kunstwereld even verbijsterd als opgelucht. Na de beurskrach werd de prijs, die dit schilderij zou opbrengen, als een test-case bij uitstek gezien voor de toekomstige ontwikkelingen op de kunstmarkt. Hoewel alle kenners de 'Irissen' compositorisch hoger aansloegen dan Van Goghs 'Zonnebloemen', die begin vorig jaar 40 miljoen dollar opbracht, geloofden toch weinigen dat dat record zo snel na 'Zwarte Maandag' weer zou worden verpulverd.

Waarlijk niets lijkt deze jaren de opmars van de kunst te kunnen stoppen. Zelfs toen de beurskoersen nog volop omhoog schoten, verbleekte dat geweld bij de prijzen, die voor kunst werden neergelegd. Het is dat al bijna 25 jaar geen Rembrandt meer op de markt komt, anders zou Van Gogh ook niet lang meer zo eenzaam aan de top staan. Twee jaar geleden werd in New York bij hoge uitzondering het kleine portret van een 'Jong Meisje' van Rembrandt gekocht. Dat bracht meteen een (toenmalige) recordprijs van 10,4 miljoen dollar op.

Impressionisten gewild

Bij gebrek aan 'oude meesters' is er nu een enorme druk op de markt om eind negentiende, vroeg twintigste eeuwse werken van de impressionisten in handen te krijgen. Voor Van Goghs, Renoirs, Gauguins en andere worden onwaarschijnlijke bedragen geboden, omdat ze zo spaarzaam in de verkoop worden aangeboden. Daarom leverde vorig jaar bij Christies in Londen 'La Rue Mosnier aux Paveurs' van Manet niet minder dan 11,1 miljoen dollar op. Vooral omdat Japanse verzamelaars en musea de laatste jaren hun pijlen juist op deze impressionisten hebben gericht, zijn de weinige krenten, die nog uit de pap te halen zijn, peperduur. De internationale veilinghuizen merken het als geen ander bedrijf aan hun omzetten. Sotheby zette het afgelopen seizoen 85 percent meer om, Christies 50 percent.

Maar wat voor de oude(re) meesters geldt, geldt evenzeer voor de hedendaagse moderne kunst. Die beleeft een even verbijsterende prijsexplosie. Het was alleen de vraag, of ook de kunst ditmaal niet zou worden meegesleept

Foto's Rien Robbings

De kunstbeurs in Keulen: recordverkopten na de beurskrach

in de vernietigende beurskrach. In Amerika leek het er heel even op na 'zwarte maandag' 19 oktober, toen enkele verzamelaars gedwongen bleken bijzondere werken te verkopen. Lang duurde de onzekerheid echter niet. Vrij snel begon de barometer in de eredivisie van de moderne beeldende kunst weer omhoog te lopen. En dat in een markt, die toch al zuiverder dan goud leek te zijn geworden.

Beurzen doen topzaken

Op de kunstbeurs in Keulen was eind vorig jaar dan ook niets meer te merken van een nerveuze of afwachterende spanning. De potentiële kopers streken als hongerige spreeuwen neer op de 155 (voor het merendeel Duitse) galleries. Vanaf het begin werd 'een uiterst geanimeerde stemming' geconstateerd. „Na een uur was ik al dik uit mijn kosten“, aldus een Nederlandse galeriehouder. „Aan de prijzen hier kon je in ieder geval niet aflezen, dat de krach enige invloed op de kunstmarkt heeft. Integendeel, zou ik eerder zeggen“, stelde Karel Schampers, hoofdconservator moderne kunst van museum Boymans van Beuningen, na een eerste rondgang. Met enige verbazing noteerde hij vraagprijzen voor werken van de Duitse topers Sigmar Polke („een kleintje voor 120.000 mark“) en Arnulf Rainer („niet minder dan 200.000 mark“). „In begin waren we bang“, zei galeriehouder Diane Farris uit het Canadese Vancou-

ver, „maar nu beslist niet meer. We merken niets van de krach“. Al na enkele uren ontkurkte ze met haar compagnon de eerste fles champagne: de zaken gaan buiten verwachting.

„Eigenlijk zag je in Europa al vanaf de eerste dag, dat het die kant opging“, verzekerde ons Hans Sonnenberg van de Rotterdamse galerie Delta, een veteraan op de internationale kunstbeurzen. Op 'Zwarte Maandag' stond hij op de kunstbeurs Lineart in het Belgische Gent, die de dag tevoren open was gegaan. „Van enige aarzeling was toen al niets te bespeuren. De kunstverkopten liepen ondanks die val van de aandelen meteen als een trein. Er zijn die week in Gent topzaken gedaan. En dat is de hele trend. Werken van Karel Appel, die in juni nog voor 120.000 gulden zouden zijn weggegaan brengen nu ineens 200.000 gulden op. Het is trouwens heel opvallend, dat behalve kunst ook andere waardevolle objecten het zo goed doen. In Gent vertelden diamantairs uit Antwerpen me dat ze in die dagen na de krach nog nooit zulke goede zaken hadden gedaan.“

Internationale belegging

In Keulen was daarom geen sprake van enige bescheidenheid of een afwachterende houding. De kunsthandel durfde, dat was duidelijk. Voor het 1,5 bij 2 meter metende schilderij 'De Worsteter' van Polke werd niet minder dan een half miljoen mark gevraagd. Toen de

Amerikaanse schilder Cy Twombly in het begin van de jaren zeventig in Europa werd geïntroduceerd gingen diens doeken weg voor 'iedere beetje redelijke prijs'. Tien jaar later brachten ze ongeveer 10.000 dollar per stuk op. In Keulen werd 1,8 miljoen D-mark voor een tekening van Twombly uit 1969 en 750.000 mark voor een recent schilderij uit 1986 gegeven.

„Een kleine tekening van Joseph Beuys kostte tien jaar geleden 8.000 mark“, vertelde de Hamburgse galeriehouder Vera Munro, „nu krijgt u er nergens meer een onder de 40.000 mark.“ Het was in Keulen nog sterker: de Keulse galeriehouder Heinz Holtmann vroeg er niet minder dan 70.000 mark voor. „Er is immers nooit een beter klimaat voor topkunst geweest dan juist nu“, verklaarde hij. De krach? „Ik denk eerder dat kunst interessanter voor de toekomst is geworden dan dat het een negatief effect heeft. Kunst is een nieuw doelwit, het is een van de meest internationale beleggingen.“

Nochtans is zelfs de kunst nooit onkwetsbaar gebleken voor de schokken op de beurs of – ander voorbeeld – een val van de olieprijs. De nieuwe rijken kopen dan wel niet massaal kunst – ze vinden het vaak leuker hun geld in een voetbal- of baseballteam te stoppen – maar heel wat fortuinen, die op de effectenbeurzen worden gemaakt, worden gebruikt voor het aankopen van schilderijen.

Drukke op de kunstbeurs in Keulen

Appel, Beuys, Warholl

Een beurskrach kan die markt en zeker bepaalde sectoren beïnvloeden. Het aantal potentiële kopers, dat werken van meer dan een miljoen gulden kan en wil aanschaffen, is snel groeiend, maar nog steeds betrekkelijk gering. Onder hen bevinden zich niet allemaal echte liefhebbers. Sommigen kopen kunst louter en alleen om financiële en speculatieve redenen, waarvoor geld bij de bank wordt geleend. Als een paar van dat soort verzamelaars – bijvoorbeeld door de ontwikkelingen op de beurs – andere dingen aan hun kop hebben of gedwongen zijn hun bezit te verkopen, kunnen de schokgolven in principe ver reiken.

„Maar“, bezweerde ons Hans Sonnenberg in Keulen, „daar ziet het allemaal tot nu toe niet naar uit, zeker in Europa niet. Echte verzamelaars zijn ook heel andere mensen dan aandeelhouders. Verzamelaars kopen ook geen aandelen, die kopen kunst en hebben dan ook geen last van zo'n krach. Ja, je hebt natuurlijk mensen die puur om de beleggingen kunst kopen, die laten zich dan adviseren. Maar die kopen vaak geen kwaliteit, die maken ongelukken. Dat zie je nu wel. De werken van de Amerikanen Julian Schnabel en David Salle werden altijd heel typisch als beleggingsobjecten gekocht. Die worden nu

op de markt gedumpt door al die lieden, die door de beurskrach in de puree zijn gekomen. En daar wordt het moeilijk mee: welk normaal mens wil die dingen hebben? Die zijn kunstmatig omhoog gejaagd. Maar dat lijken uitzonderingen op het ogenblik. We zien nu juist veel kopers en de prijzen van de groten stijgen enorm. Appel, dat lijkt wel een raket. Beuys, daar betalen ze tonnen voor. Andy Warholl, die is de laatste weken verdubbeld.“

Veiliger dan aandelen

Voor veel kunsthandelaars was het vlak na de krach nog de grote vraag wat de grote kunstveilingen van Sotheby en Christies in New York zouden gaan doen, waar in november traditiegetrouw enorme veilingen in moderne kunst worden gehouden. Na de eerste veilingen was de spanning eraf; er werd meer dan uitstekend verkocht. „Als je nou nagaat“, zegt Nico Delaive van de Amsterdamse 'Torch Gallery', „dat een zeefdruk van Liz Taylor van Warholl op de markt kwam, die niet eens was gesigneerd door Warholl omdat hij zo slecht gedrukt was. Daar werd nota bene 360.000 dollar voor neergelegd. Er komt nu ook een Marilyn Monroe van Warholl vrij. Die wordt geschat op 100.000 dollar. Maar wij mogen van een klant al 150.000 bieden. En ik denk dat dat punt gauw gepasseerd is.“

Een paar dagen voordat Sotheby de 'Trissen' veilde, werden op een avond niet minder dan 296 moderne kunstwerken van de grootsten in de moderne kunst te koop aangeboden. Daaronder waren werken van Chia, Rauschenberg, Paladino, Basquiat, Kirkeby, Christo, Dubuffet, Pollock en Lewitt. De bepaald niet bescheiden schattingen werden door alle minimaal gehaald. Vele kwamen zelfs ver boven de ramingen uit.

De vooraanstaande Duitse galerist Gerhard Reinz, voorzitter van het verbond van galerieën in zijn land, zei het in Keulen zo: „Er zijn mensen, die met kunst speculeren en door de beurskrach in financiële moeilijkheden zijn gekomen. Maar dat is geen regel. Kunstverzamelaars zijn andere mensen dan beurspeculanten. Op het ogenblik is het kopen van kunst duidelijk een veiliger belegging dan aandelen.“

Rien Robijns

Loyaliteit

Eén van de laatste uitzendingen in 1987 van het TV-programma Het Capitool, had als onderwerp de verhouding bestuurder/ambtenaar. De aanleiding was de bestuursproblemen bij de bewindslieden van het huidige kabinet Lubbers.

De praktijk daarbij is zo langzamerhand, dat de bestuurder – die verantwoordelijk is voor het beleid – blijft zitten en de ambtenaren aan de schandpaal gaan, indien er iets verkeerd gaat. In de krant vooraf aan het programma werd meegedeeld dat aan de discussie zou worden deelgenomen door oud-premier en oud-marine-officier P. J. de Jong.

Echter in de aanvang van het programma, werd door de gespreksleider medegedeeld dat de oud-premier van deelname had afgezien. In verband met zijn voormalige functie bij de marine – commandant van een onderzeeboot – werd gezegd dat hij onder water was gedoken. Op zich een afgezaagde grap, maar de achtergrond van zijn afwezigheid was wel interessant.

De oud-premier had namelijk ergens geschreven dat de huidige staatssecretaris van defensie, J. van Houwelingen, in verband met de enorme kostenoverschrijding bij de bouw van de Walrus-onderzeeboot had moeten opstappen. Het leek dus een waardevolle deelnemer aan de discussie.

In het algemeen komen dergelijke geluiden alleen van de kant van de oppositie in het parlement. Doch van een CDA-lid – als partijgenoot van de staatssecretaris – was zo'n stelling op zijn minst opmerkelijk. Kennelijk vond De Jong zijn geschreven standpunt voldoende en een mondelinge onderschrijving in een TV-programma ging hem vermoedelijk te ver.

Je zou dit een partijgenootschappelijke loyaliteit kunnen noemen. Toch was zijn standpunt over Van Houwelingen, in geschreven vorm ook gebaseerd op loyaliteit. Immers bij de afdoening van de Walrus-affaire, verdwenen wel de Commandant Zeemacht en zijn Hoofd Materieelzaken. Zij gingen wel met eer- vol ontslag, maar toch was ook hier de schandpaal weer voor de ambtenaar. Dat is voor de oud-marine-officier de Jong een te grote aanslag geweest op zijn militaire loyaliteit ten aanzien van zijn oudmarine collega's.

Loyaliteit is dan moeilijk in de achter-eenvolgende ambtelijke en politieke functie.

Het Capitool moest het dus zonder de oud-premier doen, en dat was jammer. Juist hij had dat allemaal eens duidelijk op een rijtje kunnen zetten. Maar ook hier worden de kolen en de geiten gespaard. Meer mensen gaan dan weer zeggen dat de politiek een smerig bedrijf is, alsook dat het woord loyaliteit weer een groter mysterie is.

Cor Out

Foto's Rien Robijns

De pesterij van patjepeeërs

Een meisje uit mijn klas ging emigreren naar Zuid-Afrika. Ik mocht mee om haar uit te wuiven in de haven van Rotterdam. We waren die dag bedroefd, want haar zagen we natuurlijk nooit van ons leven meer terug – Afrika was ver weg: 14 dagen onafgebroken volle kracht vooruit varen. Dat was 40 jaar geleden. Nu klagen we dat het wel een half etmaal duurt als je met het vliegtuig naar Zuidelijk Afrika gaat. En niemand gaat nu meer met de boot naar Afrika, want daarvoor ontbreekt ons de tijd, vinden we.

Er zijn nog wel mensen die met de auto naar Afrika gaan. Dat schijnt een hele belevenis te zijn. Trekken door de Sahara, zoals vroeger de kamelen-karavaans de woestijn doorkruisten om ten slotte terecht te komen in de tropische regenwouden van West-Afrika. Tegenwoordig kun je zelfs elk jaar in groepsverband zo'n tocht maken. Maar voor de moderne mens is de eindeloosheid van die zandbak kennelijk net zo saai als de onafzienbare zee – daar moet je zo snel mogelijk overheen.

Parijs – Dakar

En dus is het de bedoeling om zo snel mogelijk van Parijs naar Dakar te rijden. Met motoren, auto's en vrachtwagens. Zo hard mogelijk door het rulle zand van de Sahara en over de zandweggetjes van West-Afrika. Het is niet echt comfortabel reizen, zoals vroeger met de boot. Het is evenmin het buizen-transport, zoals nu met het vliegen gebeurt. En daarom hebben ze het 'sport'

genoemd. Een uitdaging van mens en machine. En de sportiefste gaat als eerste over de eindstreep op het strand van Dakar.

Jarenlang ging het redelijk goed met de rally Parijs-Dakar. Maar nu, in 1988, is de klad erin gekomen. Want er zijn drie deelnemers verongelukt. Omdat ze te hard reden. Met 200 kilometer in een vrachtauto over de kop slaan is ook in de woestijn dodelijk. Dat kwam op het nieuws. En DAF besloot niet meer mee te doen. Er waren ook nog toeschouwers gedood, maar dat was al eerder voorgekomen. Die waren onvoorzichtig geweest, zeggen de autosportliefhebbers, want zo'n 10-jarig meisje dat oversteeekt in een stofwolk, heeft gewoon niet uitgekeken. Dat is geen reden om niet meer te racen, meent de autosport.

En Afrika laat het over zich heen komen. Zoals het al zoveel heeft moeten slikken vanuit Europa. Eerst de slavenhandel toen de koloniale bezetting, de grondstoffenroof, de economische plunde-

ring. Afrika is nu in naam politiek onafhankelijk, maar economisch heeft Europa nog veel in de melk te brokkelen. En er komen steeds drommen journalisten, politici, antropologen om de Afrikanen onder de loupe te nemen en hun eigenaardigheden op te tekenen.

Afrikaanse visie

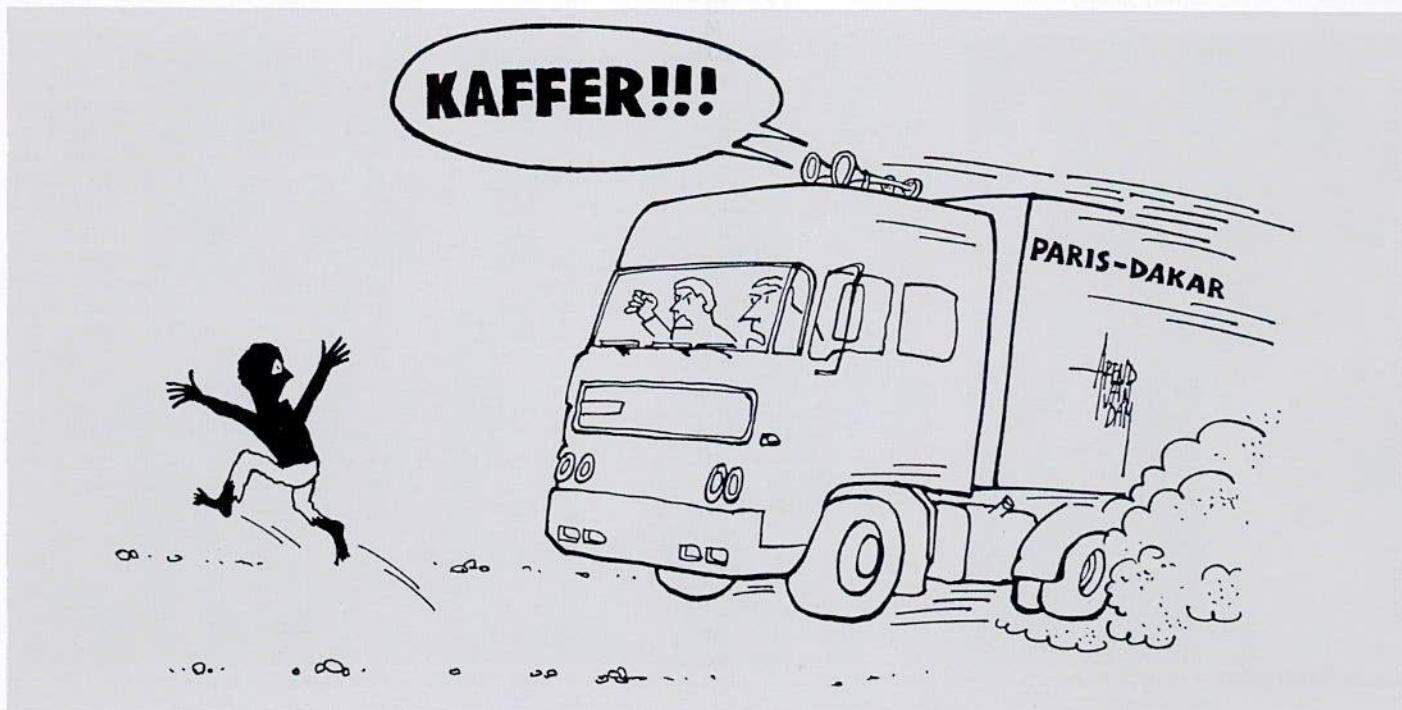
Afrika heeft dat alles altijd geslikt, maar denkt er natuurlijk wel het zijne van.

En het zou me niets verbazen, als Afrika over een dergelijke rally ook zo zijn gedachte heeft:

„Daar heb je die Europeanen weer met hun race-auto's. Technisch knap ontwikkeld. Ze komen langs rossen en zich te pletter rijden. Waarom doen ze dat niet thuis? We zijn niet geïnteresseerd in het vertoon van hun techniek en van hun rijkdom en van hun macht. We zijn in Afrika heus niet jaloers omdat we daar te arm voor zijn, maar we hebben wel wat anders aan ons hoofd. We moeten de armoede bestrijden en de ziekte en de werkloosheid. We moeten onze landbouw ontwikkelen en onze producten aan jullie zien te verkopen. We moeten aan geld zien te komen om betere wegen aan te leggen, want we hebben meer benzine en meer vrachtwagens nodig om bijvoorbeeld voedsel te vervoeren naar de hongergebieden. En we vinden het jammer dat jullie daar in het Westen toch al zo weinig van begrijpen. Maar dat Europa dan ook nog eens hier komt racen, vinden we onbeschaafd. Europeanen vinden zichzelf beschaafd en ontwikkeld, maar dit soort Europese bemoeienis met Afrika vinden we pestig, proletig, plat, patjepeeërig, primitief.”

Maar in januari 1989 zullen we van de Europese sportjournalistiek weer moeten geloven dat de rally Parijs-Dakar vooral sportief en moedig is.

Karel Roskam

'Cry freedom'

Indrukwekkend pleidooi voor alle onderdrukten

Nog onder de indruk van de film 'Cry freedom' die ik zojuist had gezien, kwam ik op weg naar huis langs een vitrine waar een dagblad was opgeprikt. En op de voorpagina stond een bericht dat me met verbijstering sloeg: op een paar honderd meter van zijn ouderlijk huis was een Zuid-afrikaanse jongen van 18 jaar dood in een weiland gevonden. Onder raadselachtige omstandigheden doodgeschoten. De jongen was een paar maanden tevoren te zien geweest in een documentaire (uitgezonden door de VARA-televisie in Nederland en door CBS in Amerika), waarin hij vertelde dat hij vier keer gevangen had gezeten, dat hij herhaaldelijk was gemarteld door de veiligheidspolitie en dat er nog steeds op grote schaal mensenrechten worden geschonden in dat mooie land, met z'n betoverende vergezichten, z'n schone zee en z'n heerlijke klimaat...

Dat is misschien nog wel het meest schokkende aspect van een film als 'Cry freedom', (die Sir Richard Attenborough maakte aan de hand van twee boeken, 'Biko' en 'Asking for trouble' van de blanke Zuidafrikaanse journalist Donald Woods): het feit dat alles wat er in die beide gruwelijke verslagen wordt verteld, en dat door Attenborough zo aangrijpend in beeld is gebracht, gewoon doorgaat! Dat inmiddels de hele wereld op de hoogte is van wat zich dag in dag uit in Zuid-Afrika afspeelt, en dat niemand er iets aan kan (of wil, of durft) doen, ook de machthebbers niet van wie je het gevoel hebt dat ze toch op z'n minst af en toe hun tanden zouden kunnen laten zien. Je krijgt het machteloze gevoel dat je dan maar zelf iets zou moeten ondernemen. Dat je iemand als Botha zou willen dwingen om naar 'Cry freedom' te kijken, dat je hem vervol-

gens mee zou willen sleuren naar de morgue van elk ziekenhuis waar lijken liggen van mensen die 'door zelfmoord', 'door een val', 'door een aanval van epilepsie', 'door hongerstaking' zijn omgekomen, maar die in werkelijkheid door de wrede veiligheidspolitie zijn 'ondervraagd'.

'Cry freedom' gaat in eerste instantie over het leven en de dood van de trotse, intelligente en aantrekkelijke Steve Biko, die in opstand kwam tegen de manier waarop hij en zijn zwarte medemensen in het door een kleine blanke minderheid geregeerde Zuid-Afrika worden behandeld. De kijker wordt meegenomen naar de townships, waar de mensen onder erbarmelijke omstandigheden moeten wonen, en is getuige van de manier waarop zo'n nederzetting door de politie met de grond gelijk

wordt gemaakt. Donald Woods is de blanke hoofdredacteur van een gezaghebbende Zuidafrikaanse krant, maar hij is de zwarte bevolking zeer toegedaan. Hij is het alleen niet eens met de manier waarop de radicale Biko zijn ideeën verwoordt, en dat schrijft hij in zijn commentaar. Als een medestander van Biko hem uitnodigt voor een gesprek met de opstandelingenleider, wordt dat het begin van een echte, warme vriendschap tussen twee mannen van eenzelfde intellectueel niveau, die in hetzelfde land geboren zijn, maar die er toch in twee verschillende werelden leven.

Biko houdt zich niet aan zijn huisarrest, hij wordt opgepakt en al snel daarna zien we zijn zwaar gehavend lichaam op de grond van een politiecel liggen. Een verre (en onnodige) tocht naar een politie-ziekenhuis doet de rest: Biko sterft, 30 jaar oud, en het land is weer een luis in de pels kwijt.

Maar Donald Woods is geschokt door de dood van zijn vriend, en hij laat het er niet bij zitten. Hij reist naar de zeer rechte minister van Justitie, Kruger, om melding te maken van het feit dat Biko door de politie is doodgeslagen en dat zo iets niet kan. Gevolg is, dat ook hij huisarrest krijgt. Zijn bevindingen, die hij op papier heeft gezet, kan hij dus niet het land uit krijgen om uit te geven. Wanneer zijn gezin (vrouw en vijf jonge kinderen) bedreigd worden, besluit

Denzel Washington en Kevin Kline als Steve Biko en Donald Woods

Demonstrerende Zuid-Afrikanen, als reactie op de brute moord op hun leider Steve Biko, in 'Cry freedom'

film in 't kort

Business as usual

De Britse actrice Glenda Jackson is niet vaak meer te zien in films (haar laatste was 'Turtle diary'), maar als ze een rol kiest, dan is 't ook altijd prijs. In 'Business as usual' speelt ze Babs Flynn, een vermoeide, wat oudere vrouw. Babs is kostwinster, moeder van twee volwassen zoons en een nakomertje, oma van

Glenda Jackson in 'Business as usual'

een zwarte kleindochter, echtgenote van een werkloze voormalige vakbondsman. Ze werkt in een boetiek in het centrum van Liverpool. Haar man bestiert het huishouden en verbijt zijn verbittering zo goed en zo kwaad als het

► Woods om zijn vaderland voorgoed te verlaten. Hij vermomt zich als priester en bereikt liftend het veilige buurland, zijn vrouw neemt met de kinderen de auto, nadat ze erin is geslaagd de bewakers voor het huis te misleiden. Eenmaal in Londen, maakt Woods zijn kritiek op de Zuidafrikaanse situatie kenbaar. Maar er verandert weinig, en wat er verandert, komt te traag op gang. Want de krantenberichten staan nog met grote regelmaat op de voorpagina's.

De film heeft ook commerciële trekjes, want Attenborough weet hoe hij op het gevoel van zijn publiek moet werken. Maar voor hem was het belangrijkste argument, dat hij zoveel mogelijk mensen naar de bioscoop wilde krijgen en dat de film iedereen, die dat tot nu toe niet bewust deed, aan het denken zou moeten zetten. En dat heeft hij zeker bereikt! Denzel Washington is een indrukwekkende Biko, Kevin Kline een sympathieke, erudiete Woods. Groots van opzet, met een intense zeggingskracht, is 'Cry freedom' een pleidooi geworden voor de rechten van alle onderdrukten, overal ter wereld!

Leo van Opzeeland

gaat. Een gezin zoals er in Engeland miljoenen zijn: nog net niet arm, maar er moet ook niet veel gebeuren. Wanneer het mooie winkelmisje uit de boetiek door de zetbaas herhaaldelijk wordt lastiggevallen, zegt Babs er iets van. En wordt ontslagen! Aanvankelijk is ze te verbijsterd om iets te doen, maar haar zoons moedigen haar aan om de kwestie bij de vakbond aanhangig te maken. Eerst schrikt Babs daarvoor terug maar, gesteund door de enthousiaste leden van de bond, vecht ze voor het behoud van haar baan. Er wordt gepost voor de boetiek. De zaak haalt eerst de lokale televisie, daarna de landelijke pers. Babs wint, en is voor altijd overtuigd van het nut van een goede vakbond.

Glenda Jackson speelt een rol die haar op het lijf geschreven is, en alle andere acteurs en actrices zijn in feite van eenzelfde hoog niveau. 't Is bijna geen film meer, maar een echt bezoek aan een gezin onder het regime van Margaret Thatcher. Regie was van Lezli-An Barrett. Niet missen!

Sammy and Rosie get laid

Van hetzelfde kaliber, zij het weer op een heel andere manier, is de eveneens Britse productie 'Sammy and Rosie get laid' van regisseur Stephen Frears. De film speelt in de inner cities van Londen: deplorabele afbraakbuurten waar een soort oorlogssfeer heerst door de voortdurende rellen. Rosie is een vriendelijke maatschappelijk werkster, getrouwd met de knappe, donkere 'Paki' Sammy. Kinderen hebben ze niet, en ze maken het elkaar niet moeilijk, vrijheid blijheid. Sammy heeft dan ook een beeldige vriendin, persfotografe Anna, waar Rosie absoluut geen moeite mee heeft. De problemen beginnen pas, wanneer Sammy's vader, Rafi, uit India overkomt, en bij het stel intrekt. Hij heeft vroeger in Engeland gestudeerd, daar zijn eerste vrouw en hun zoontje (Sammy) achtergelaten, en in zijn geboorteland carrière gemaakt in de politiek. Maar hij heeft de nodige politieke wandaden op z'n geweten, en dat is al snel bekend bij de vrienden en vriendinnen van Sammy en Rosie. Als hij aan alle kanten in een nauw gedreven is, kiest Rafi voor een radicale oplossing. Het is moeilijk na te vertellen waardoor deze film zo'n diepe indruk achterlaat. Misschien voornamelijk doordat er, ondanks alles wat er troos-

Sammy en vriendin in 'Sammy en Rosie get laid'

teloos en fout is in dat stukje Britse samenleving, toch zo'n duidelijk optimisme uit spreekt. Bovendien wordt er meer dan voortreffelijk geacteerd. Ook niet missen!

Dragnet

Een futiel, onwaarschijnlijk politieverhaal, toch redelijk aardig om naar te kijken doordat er twee ervaren komische acteurs in spelen is 'Dragnet' van de Amerikaanse regisseur Tom Mankiewicz. Tom Hanks en Dan Ayckroyd

Tom Hanks (l) en Dan Ayckroyd in 'Dragnet'

zijn twee dienaren van de wet, die hun werk vanuit een totaal verschillend oogpunt bezien. Hanks is een lierefluiter die uit elke situatie een persoonlijk voordeeltje probeert te slepen. Ayckroyd is een echte scherpshijper die het wetboek, compleet met voetnoten, uit zijn hoofd kent. De twee komen op het spoor van een bende die wordt geleid door een man die zich voordoet als morele herbewapenaar, en die op die manier de mensen veel geld uit de zak weet te kloppen. Iets teveel moeite en geld is er gestoken in een productie die uiteindelijk weinig meer is geworden dan entertainment waar niets van blijft hangen, maar nogmaals, Hanks en Ayckroyd doen 't heel aardig.

Barfly

In deze Amerikaanse productie 'Barfly' van de Franse regisseur Barbet Schroe-

Faye Dunaway en Mickey Rourke in 'Barfly'

der, naar een oorspronkelijk autobiografisch scenario van Charles Bukowski laat Mickey Rourke een brachtige, smoezelige kroegtijger ten tonele verschijnen. Faye Dunaway kent u ook bijna niet terug als zijn aan alcohol verslaafde vriendin Wanda. Ook deze film beleefde z'n première op het festival in Rotterdam. Even wennen aan de rauwe sfeer, en aan de vrijwel onherkenbare Rourke, maar dan wel genieten van de mooi volgehouden karakters van de beide hoofdpersonen. L. v. O.

MOTHER EARTH
Love her or lose her

Bezoek ook eens het Coornherthuis in Zeist

Het Coornherthuis is het vormingscentrum voor militairen van het Humanistisch Verbond, gelegen aan de bosrand van Zeist. Iedere militair heeft er recht op hier 2½ dag door te brengen. Er wordt gewerkt in groepen van elk ± 10 tot 20 deelnemers. Een groep wordt begeleid door een vormingswerk(st)er of een (meekomende) geestelijk verzorger. Er zijn hoogstens vier groepen tegelijk in huis.

Het programma van de vormingsdagen wordt samen met de deelnemers opgesteld en wil direct aansluiten op hun belangstelling en ervaringen. Ieder wordt zoveel mogelijk in de gelegenheid gesteld om zijn/haar houding te bepalen in zaken die de eigen leefsituatie raken. Dat kunnen b.v. zijn: oorlog/vrede, de militaire organisatie, relaties, eigen groepsgedrag, arbeid/werkloosheid, woningnood enz. Bij de gesprekken kan gebruik worden gemaakt van films, video, gastprekers, excursies e.d. Omdat je een paar dagen in een heel andere situatie bij elkaar bent, kan dieper op zaken worden ingegaan.

Ook ontspanning is ruimschoots mogelijk. Er zijn veel boeken, dagbladen en diverse tijdschriften, videobanden met documentaires, speelfilms en amusement en er is een pick-up met een flink aantal (pop)elpees. Je kunt biljarten, tafeltennissen, sjoelen, schaken, dam-

men enz. en voor buitenshuis zijn er balspelen. Verder zijn er nog uitgaansmogelijkheden dichtbij Zeist en Utrecht.

Enkele praktische zaken:
De aankomsttijden zijn 's maandags tussen 10.00 en 10.30 uur, 's woensdags tussen 18.00 en 18.30 uur.
Lakens en sloop worden bij de inschrijving verstrekt. Voor toiletartikelen (en desgewenst sportkleding) dien je zelf te zorgen.

Voor maaltijden, koffie en thee hoeft niet te worden betaald, wel dien je een Bewijs Ophouding Voeding (BOV) mee te nemen van de administratie van het onderdeel.

Omdat niet al onze kosten door subsidie worden gedekt vragen we van elke deelnemer een bijdrage van 7,50 voor de hele conferentie.

Gewoonlijk vindt 's avonds na ± acht

uur geen gezamenlijk programma meer plaats.

Uitzonderingsverlof kan bij de commandant van je onderdeel worden aangevraagd (zie AMAR en R.R. Dpl. 9 lid 1q)

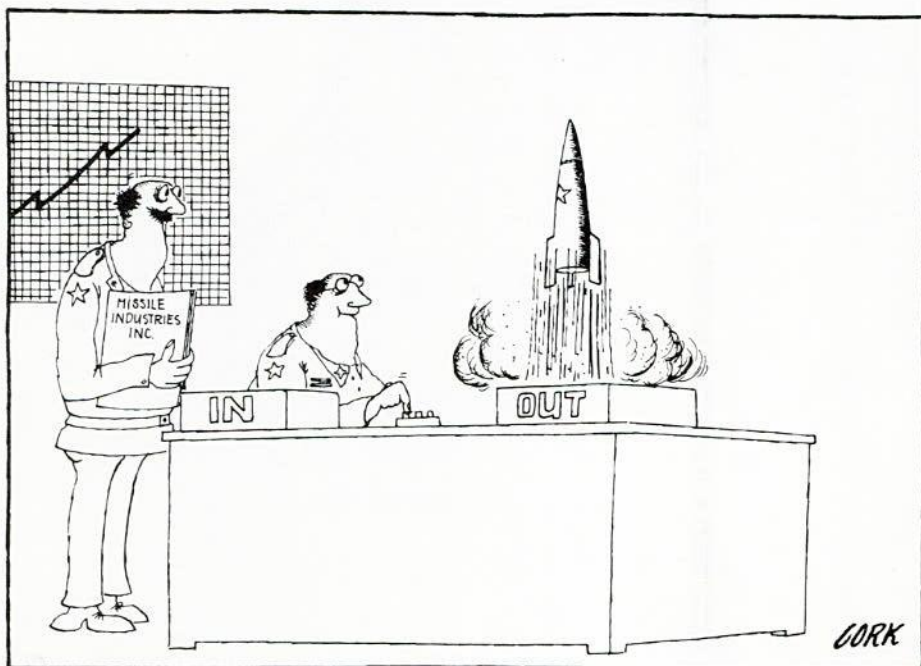
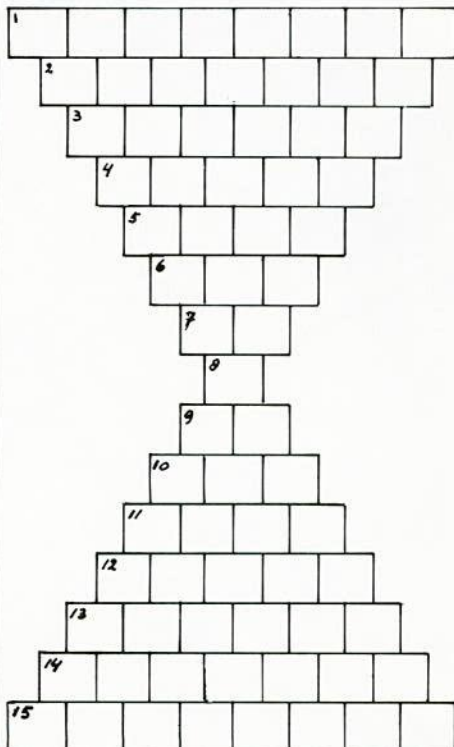
Een folder of verdere informatie is altijd te vragen bij het dichtstbijzijnde bureau raadsman/vrouw (zie blz. 19) of bij het Coornherthuis, Oranje Nassaulaan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-14060. Je bent van harte welkom!!!

EGO puzzle

Zandloper

De oplossing van de puzzel in het februari-nummer luidt: knetter, stutten, bezeten. Hieronder een zandloper, waarvan elke woord bestaat uit dezelfde letters als het voorgaande, minus één en later plus één letter. De omschrijvingen luiden als volgt:

- 1 hemellichamen (8) 2. gewassen (7)
3. afbeeldingen (6) 4. schildergerei (5)
5. vlak (4) 6. kraan (3) 7. familielid (2)
8. klinker (1) 9. geheel (2) 10 Engels bier (3) 11. palingen (4) 12. zakken (5)
13. bomen (6) 14. gaven orders (7)
15. aanstaan (8)

Humanisme en levensstijl

De Socrateslezing van Jan Glastra van Loon

Op 8 december vorig jaar hield prof. dr. Jan Glastra van Loon de jaarlijkse Socrateslezing. Onder de titel 'Humanisme als levensstijl' geeft de algemeen voorzitter van het Humanistisch Verbond antwoord op de vraag hoe humanisten een levensstijl kunnen ontwikkelen en wat dan het belangrijkste uitgangspunt voor deze levensstijl moet zijn.

Eerst gaat hij in op de vraag wat een mens is en wat een levensstijl. Vervolgens maakt hij een onderscheid tussen wat in onze geschiedenis wel en wat niet met een humanistische levenshouding te verenigen is. Tenslotte roept hij humanisten op de strijd aan te binden tegen de grote bedreigingen in ons bestaan.

Emmy Jacobs heeft de lange en bepaald niet makkelijke lezing bewerkt tot een leesbaar artikel voor de Humanist van februari 1988, waaruit EGO het hieronder overneemt. Wilt u de oorspronkelijke tekst van de Socrateslezing? Dan moet u even een kaartje sturen naar Stichting Socrates, Postbus 114, 3500 AC Utrecht en krijgt u het in de bus.

Een mens is een kultuurwezen. Een mens kan niet alleen op zichzelf staan. Altijd is er een wisselwerking met de cultuur en maatschappij waarin hij leeft, de verhouding tot andere mensen. Hij kleedt zich, zoals de mensen om hem heen zich kleden. Als hij niet weet wat hij moet doen in een bepaalde situatie, voelt hij zich niet prettig. Hij kan ook destruktf worden, dat zich kan uiten in bijvoorbeeld vandalisme als hij geen zicht meer heeft op de toekomst en met zichzelf in de knoop raakt. Soms kan hij zichzelf vernietigen.

Mensbeeld

Het leven van de mens is echter niet geheel bepaald door de cultuur en maatschappij, niet geheel door erfelijke eigenschappen en milieu. De mens kan zelf vorm en inhoud aan zijn leven geven. Hij is zich van zichzelf bewust. Hij weet hoe hij zich gedraagt, hoe zijn verhouding is tot anderen en tot zijn omgeving en kan daarom een positieve of negatieve betekenis aan zijn leven geven. Hij heeft een beeld van zichzelf als mens. Zo'n mensbeeld geeft zin en richting in het leven, brengt orde in het bestaan en verschaft het een eigen identiteit. Wij kunnen iets doen of iets nalaten. Wij zijn ons van onszelf bewust en voelen ons met anderen verbonden. Doordat wij relaties hebben met anderen en met onze omgeving zijn wij echter cultureel bepaald. De manier waarop wij onze emoties tonen, lachen, huilen, vechten – niets van wat wij doen is helemaal natuurlijk bepaald. Bijna alles in ons leven is gevormd door de cultuur waarin wij leven.

Het beeld, dat wij mensen van onszelf hebben, komt tot uiting in onze taal en ons gedrag, in muziek, in schilderkunst, in verhalen en gedichten, in spi-

rituele en zinnelijke vormen en in de manier waarop wij onze staat hebben ingericht. Dat beeld hebben we niet alleen, we zijn het ook, in al ons doen en laten. Wij kennen onszelf en elkaar en op die basis gaan wij met elkaar om. Wij zijn *moreel* aanspreekbaar voor de manier waarop wij ons gedragen, ons leven inrichten en hoe wij met anderen en met ons natuurlijk milieu omgaan.

Levensstijl

Als de manier van doen en de inrichting van het leven en de relatie die mensen met elkaar hebben als een samenhangend geheel wordt ervaren, dan is er sprake van een *levensstijl*. Een levensstijl is dus niet alleen hoe we ons gedragen of er uitzien, maar heeft ook een innerlijke samenhang en eenheid. Zo is er een katholieke, protestants-christelijke en mohammedaanse levensstijl, geworteld in een bepaald mensbeeld. Is er ook een humanistische levensstijl of verzet onze opvatting van de mens als een wezen dat over zichzelf kan beschikken zich daartegen? Nee, want ons vermogen tot zelfbeschikking is geen absoluut vermogen. Dan zou er immers geen verbondenheid zijn van mensen met elkaar en hun omgeving. Dan zou een mens tot niets verplicht zijn, alleen zijn eigen wil zou gelden. Ons vermogen tot zelfbeschikking bestaat alleen op grond van de manier waarop wij mens zijn, als individu en met elkaar, maatschappelijk en historisch, levend in ons natuurlijke milieu. Zelfbeschikking is slechts mogelijk in dat grotere verband, rust daarop en wordt erdoor beperkt.

Zingeving

Zingeving komt niet uit het niets voort,

wij geven een vorm aan iets, dat al bestaat. Wij trachten het geheel van omstandigheden waarin wij ons bevinden te verklaren. Dat kan o.a. door onderzoek van de geschiedenis, van de maatschappij, door natuurkundig onderzoek. Dit versterkt het beeld van onze afhankelijkheid van het verleden en vergroot onze zelfstandigheid, omdat we met meer inzicht op de situatie kunnen reageren. De antwoorden veranderen ook de omstandigheden, zodat nieuwe vragen ontstaan waarop nieuwe antwoorden moeten worden gevonden. De mens is dus zowel deel van zijn geschiedenis, als maker van geschiedenis. Die geschiedenis bepaalt ons, maar wordt ook door ons bepaald. Wij zijn zowel passief als actief in onze geschiedenis betrokken.

Als wij anderen aanwijzen als oorzaak van onze onvrijheid, of aannemen dat een of andere kracht achter onze rug aan de touwtjes trekt, dan verhullen wij die paradox van de geschiedenis. Dat doen wij ook als wij aannemen dat er twee gescheiden werelden zijn buiten onze ervaring: het rijk van de vrijheid en het rijk van de noodzakelijkheid. Dan ontnemen wij onszelf de mogelijkheid onze ervaring te toetsen aan de werkelijkheid. Als wij de mogelijkheid tot kritische toetsing binnen onze ervaring hebben prijsgegeven, worden wij de marionetten van onze voorstellingen en doen scepsis en dogma hun intree in de geschiedenis. Wij kunnen ons dan vrijblijvend een beeld vormen van die werkelijkheid, zonder dat wij daarvoor verantwoording hoeven te dragen.

Dat brengt ook voordelen mee. Er wordt een vraag beantwoord, waar wij geen verantwoordelijkheid voor dragen noch voor de konsekwenties die aan dat antwoord zijn verbonden. Dan hoeven we niet meer *zelf* te beschikken, dan *is* er al beschikt.

Als humanist zijn we ons bewust van de paradox van de geschiedenis. Wij zijn noch een speelbal van onze omgeving, noch kunnen wij in volstrekte vrijheid zelf beslissen.

Humanistische levensstijl

Wat is in het gemeenschappelijk erfgoed van onze beschaving nu te verenigen met een humanistische levenshouding? Wat christenen ons en de mensheid als uitvloeisel van hun dogmatisme en zendingsdrang hebben nagelaten, behoort niet allemaal tot het cultuurgood, waarvan wij hopen dat het in de toekomst mensen zal motiveren en leiden. Wat humanisten in hun strijd tegen de dehumaniserende uitwassen van christelijke geloofsijver hebben ontwikkeld, hoort daar wel bij. Humanisten hebben in hoge mate bijgedragen tot de vermenschelijking van de samenleving. Zij hebben een aandeel geleverd in de ontwikkeling van hu- maan strafrecht, in de vrijheid van geloofsovertuiging, meningsuiting, vergadering enz.

Het belangrijkste *uitgangspunt* voor de

ontwikkeling van een humanistische levensstijl is samen met anderen de strijd aan te binden tegen de voortschrijdende verwoesting van ons natuurlijk milieu, tegen de ontwikkeling van kernwapens, tegen de risico's verbonden aan genetische manipulatie en tegen vormen van fundamentalisme, die in verschillende geloofs- en geestesstromingen hun kop opsteken. We moeten waakzaam zijn, tolerant en open voor anderen, we moeten besef hebben van menselijke kwetsbaarheid. En we moeten ons bezinnen op eigen motieven en achtergronden, op eigen manifeste en verborgen veronderstellingen. De uitwerking van dat programma moet niet alleen op papier gebeuren, maar ook in al die vormen waarin mensen zich kunnen uiten: beeldende kunst, muziek, dans, bebouwing van onze omgeving enz.

Het keren van geweld

Het lot van ieder mens moet ons een zorg zijn. Overal waar mensen in geestelijke nood zijn die niet met anderen kan worden gedeeld, ontstaat een voedingsbodem voor destructieve gevoelens, gedachten en gedragingen. Onze maatschappij is doortrokken van zowel structureel als fysiek geweld. Onze beschaving beschikt over vernietigingsmiddelen die alles wat mensen op dat gebied tot nog toe hebben ontwikkeld, ver achter zich laten. We weten niet wat het eind is van die ontwikkeling, of er wel een eind is.

Het brandpunt van onze aandacht moeten wij richten op dat geweld, ons zelfbeschikkingsvermogen moeten wij daarop toepassen. Dat zal niet gemakkelijk zijn. We gaan dan niet met de stroom van de geschiedenis mee, maar moeten er tegenop roeien. In situaties waarin zelfopvatting en mensbeeld,

kultuur en levensstijl, geen eenheid zijn en geen houvast bieden, zijn mensen geneigd zich houvast te verschaffen door anderen tot vijand te bombarderen en de cultuur van de vrijheid als oorzaak van alle kwaad te zien.

Historische taak

Humanisten kunnen dat niet passief over zich heen laten gaan. Juist humanisten zullen alles op alles moeten zetten om dat te keren. Daarvoor moeten we ons naar buiten richten. Wij moeten trachten tegenstellingen te overbrug-

gen, omdat tegenstellingen destructief werken, omdat er een noodzaak is voor samenwerking. Dat zullen wij in onze levensstijl moeten integreren, omdat juist humanisten op grond van hun open mensbeeld in de huidige crisissituatie een historische taak hebben te vervullen.

Het besef van de taak en het besef van de beperkingen, waaraan wij als mens onderworpen zijn, is voor een humanist bepalend voor de vormgeving van zijn leven en zijn levensstijl in onze tijd.

Emmy Jacobs

Raadsliden – waar en wie

Bureau

Harderwijk
't Harde
Den Haag
Schaarsbergen
Utrecht
Seedorf (BRD)
Nijmegen
Seedorf (BRD)
Steenwijk
Breda
Arnhem
Oirschot
Hesepe (BRD)
Oirschot
Den Helder/Amsterdam
Amersfoort
Blomberg (BRD)
Assen
Amsterdam

Naam

R. O. (Ronald) Battes
L. J. H. (Lex) Beekers
K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer
E. Y. (Ellen) Bremer
M. (Metske) Dekkinga
J. (Jan) Duijnhouwer
J. J. H. (Hans) Floris
R. P. (Rob) Geene
W. H. (Wim) Heij
C. H. (Kees) v. d. Hilst
C. C. (Tineke) Hundling
S. P. J. (Stef) Kessels
F. G. (Frits) v. d. Kolk
B. J. T. (Ben) v. d. Linden
L. A. (Anuscka) de Man
B. M. (Beernoud) Moojen
J. G. J. (Jan) Nauts
W. (Wim) Reinders
H. (Hans) Schonk

Telefoon kantoor

03410-23911, tst. 2532
05255-2727, tst. 2087
070-166424/166425
085-532774
030-910266, tst. 243
09-4942814011, tst. 348
080-228200, tst. 145
09-4942814011, tst. 348
05210-15422, tst. 2643
076-273341
085-457311, tst. 2123
040-352913
09-4954613071, tst. 334
040-352913
020-5865506
033-638622, tst. 4221
09-4952357600, tst. 259
05920-58499
020-5865506

Telefoon huis

03417-56628
077-662133
03480-14787
08308-1867
033-803142
09-494284647
04132-66346
09-4942812470
05210-13657
013-676578
020-717992
04760-74188
09-4925651292
04920-28423
072-338627
035-234907
09-4952356621
05920-53015
075-178421

Hoofdraadsman
Plv. hoofdraadsman
Stafradsman

J. F. (Joos) Sinke
K. S. (Kees) Roza
F. (Frank) Spoelstra

03404-14436
03404-14436
03404-14436

–
020-323785
05709-2575

Coornherthuis

(vormingswerker)
(vormingswerker)
(raadsman)
(raadsman/direkteur)
(raadsman)

J. (Jacques) v. d. Blink
J. (Jan) den Boer
J. J. (Jaap) Geuze
A. H. T. (Ad) Hornis
P. W. M. (Peter) Samwel

03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060

03404-20568
–
033-753628
030-937808
03480-20799

Lage dollar, hoge werkloosheid?

Op de beurscrash van oktober '87 werd door Nederlandse ondernemers en regering vrij kalm gereageerd. We hoefden niet bang te zijn voor een diepe economische crisis. Maar toen in de maanden erna de koers van de dollar bleef zakken, begon men alsnog een beetje zenuwachtig te worden. Immers, de concurrentiepositie kwam in gevaar. De regering verklaarde dat door de lage dollar de werkloosheid hoog zou blijven en Philips deelde mee enkele duizenden mensen te zullen ontslaan. Alleen als de Nederlandse werknemers bereid zouden zijn om hun lonen extra te matigen, zou de lage dollar niet tot een hogere werkloosheid hoeven te leiden.

Wanneer de koers van de Amerikaanse dollar ten opzichte van de Nederlandse gulden daalt, wordt het voor Nederlandse ondernemers moeilijker hun produkten te verkopen op de Amerikaanse markt. Stel, de dollar is op een gegeven moment vier gulden. Als een Amerikaanse dan een Philips-televisie van duizend gulden wil kopen, moet zij daarvoor 250 dollar neertellen. Stel dat op hetzelfde moment een Amerikaanse televisie 350 dollar kost. De Amerikaanse koopt dus de Philips-televisie. Als vervolgens de dollar naar twee gulden zakt veranderen de zaken. De Nederlandse televisie kost nog steeds duizend gulden, maar wel opeens 500 dollar. Op dat moment zal de Amerikaanse liever de goedkopere Amerikaanse televisie kopen. En Philips blijft met zijn televisies zitten.

Daarom zeggen Philips en de regering dat als de dollar daalt ten opzichte van de gulden de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven ver-

slechtert. En als we dan hier de werkloosheid niet willen laten stijgen, moeten we de lonen maar extra matigen. En aangezien de dollar binnen enkelen jaren gehalveerd is, niet te zuinig ook.

Dollar

Maar hoe belangrijk is de dollar eigenlijk voor de Nederlandse exporteurs? Van de totale Nederlandse export gaat vijf procent naar de Verenigde Staten. Bijna 85 procent van de uitvoer gaat naar Europese landen en de overige tien procent naar de rest van de wereld. Kortom, de val van de dollar is niet zo belangrijk voor de Nederlandse concurrentiepositie als de opschudding van de laatste maanden suggereert.

Wel blijkt nu dat koersschommelingen tussen verschillende valuta van groot belang zijn voor de concurrentiepositie van landen. Maar je moet dan niet alleen kijken naar wat er met de dollar gebeurt, maar je moet kijken naar alle

landen waarmee Nederland handelsbetrekkingen onderhoudt.

Gulden

Dan blijkt dat de koers van de gulden ten opzichte van alle buitenlandse valuta tezamen sinds ongeveer 1970 fors is gestegen. Dat komt niet zozeer doordat andere landen continu hun munt devalueerden (goedkoper maakten), maar doordat de Nederlandse regering samen met De Nederlandsche Bank continu de gulden duurder maakten. De bedoeling daarvan is de inflatie laag te houden. Maar een gevolg daarvan is wel dat de Nederlandse concurrentiepositie steeds verslechterde sinds het begin van de jaren zeventig. Het is zelfs zo sterk, dat de loonmatiging van de afgelopen tien jaar, bedoeld om de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven te verbeteren, steeds weer teniet werd gedaan door het duurder maken van de gulden.

Nederlands beleid

De lage koers van de dollar heeft ontegenzeggelijk negatieve gevolgen voor de Nederlandse economie. En zeker bedrijven die veel exporteren naar de Verenigde Staten ondervinden nu problemen. Maar we moeten niet overdrijven. Slechts een klein gedeelte van de Nederlandse export ondervindt hinder van de lage dollar. Het gaat zeker te ver te zeggen dat alleen daardoor de werkloosheid hoog zal blijven of Philips mensen ontslaat.

Het wordt daarentegen hoog tijd dat we eens kijken naar het beleid van de regering en De Nederlandsche Bank. Zij samen hebben sinds 1970 de koers van de gulden vrijwel continu opgevaard. En als het zo is dat er een verband is tussen internationale valutaverhoudingen en de Nederlandse werkloosheid, dan hebben we de hoge werkloosheid van nu mede te danken aan het harde gulden-beleid van De Nederlandsche Bank.

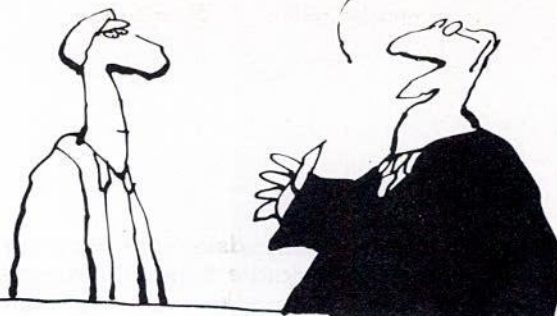
De Nederlandse regering kan beter de hand in eigen boezem steken, dan nu krokodilletranen te laten over de dollar-koers. En de Nederlandse werknemers zouden nog eens ernstig moeten overwegen of het wel zin heeft loon in te leveren voor de concurrentiepositie van het bedrijfsleven, wanneer tegelijkertijd die concurrentiepositie wordt ondermijnd door de harde gulden.

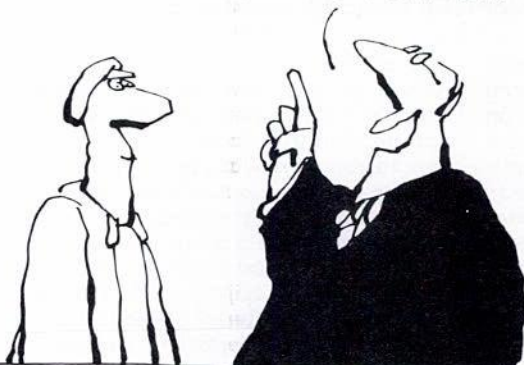
Uit de Volkskrant

Wessel Visser

HET GAAT DE GOEDE KANT OP
MET ONZE ECONOMIE

ONS BELEID VAN BEZUINIGEN
WERPT Z'N VRUCHTEN AF!

ONZE BEDRIJVEN MAKEN WEER
FLINKE WINSTEN, WERKLOOSHEID DAALT

NOG EEN PAAR KLEINE OFFERTJES
EN WE ZIJN ER WEER BOVENOP!

lms

Versieren op papier

Etalages, ze zijn onmisbaar geworden. Elke middenstander stelt zijn waar daarin zo aantrekkelijk mogelijk op, om op die manier kopers binnen te krijgen. "Bij mij zijn schoenen mooier, beter, en moderner dan bij mijn buurman. Hier moet u zijn". We verbazen ons er tegenwoordig dan ook over als een winkelier géén etalage heeft. Oké, sommige winkels hebben geen etalage; hun produkten vinden namelijk altijd wel aftrek omdat we die als onmisbaar beschouwen. Maar ook deze middenstanders moeten ervoor zorgen dat hun waar zo voordelig mogelijk wordt uitgestald.

Ga je een avondje uit, naar de disco bijvoorbeeld, dan trek je juist die kleren aan waarmee je hoopt niet negatief op te vallen. Je trekt dát aan wat in jouw kring en in die disco 'gepast' is. Op zo'n moment doe je eigenlijk hetzelfde als de middenstander met zijn etalage: je etaleert jezelf. "Hier ben ik". Je gaat niet alleen naar een disco om daar de laatste mode te laten zien of te bekijken, je gaat er ook heen om mensen te ontmoeten waar je een fijne tijd mee kan doorbrengen. En wie weet, misschien versier je vanavond wel de prins(es) van je dromen. Je hebt dus alle redenen om jezelf zo gunstig mogelijk uit te laten komen. Hoe vaak hoor je mensen niet zeggen dat zij hun partner bij toeval ontmoeten, dat het liefde op het eerste gezicht was. Het waren dan vaak niet alléén die mooie blauwe ogen die de harten sneller deden kloppen, evenmin waren het alleen de sensuele lippen die mensen in vervoering brachten. De presentatie van de persoon op dié plaats, op dat moment en dat specifieke publiek deed, in combinatie met elkaar, de harten smelten.

Versieren

Ik kan me nog goed herinneren dat op school stiekum briefjes werden doorgegeven. Wie wilde Henk dan laten weten dat zij hem na schooltijd wilde ontmoeten aan de zeedijk. Dergelijke briefjes werden altijd door anderen geopend en gelezen. Een gelach, eerder gegniffel, ging dan door de klas. Dergelijke briefjes waren populair. Niet alleen om de inhoud, maar ook omdat ze stiekum waren. Het waren onze geheimen voor de grote mensen. Een lange tijd hadden mijn ouders kostgangers in huis. Eén van hen schreef elke week met zijn vriendin, meestal op maandag. Onder de postzegel, op het achterhoofd van de koningin dus, werd ook nog iets geschreven. Zulke brieven ontving hij ook. Als jongen van 6 - 7 jaar vond ik dat maar wat spannend. Dat was dus 'echte' liefde. Versieren, wat kunnen grote jongens dan vaak toch klein zijn. Stiekum briefjes schrijven en doorge-

ven in de klas dat kan eigenlijk niet meer, dat is kinderachtig! Liefdesbrieven schrijven is eigenlijk ook niet je van het. Maar ja, je wilt wel in kontakt zien te komen met die toch wel hartverscheurende persoon. Misschien toch maar uitnodigen voor een avondje uit? Maar hoe doe je dat en heb je wel de goede kleding daarvoor? En stel dat je wordt afgewezen? Krijg je dan misschien een rooie boei? Misschien recht op de persoon afstappen en zeggen dat je er een zwak voor hebt? Wat dat betreft is het bekijken van etalages en het besluit toch maar dié winkel in te gaan toch heel wat eenvoudiger dan het versieren van iemand.

Iemand die je wilt versieren 'straalt iets uit' wat jij aantrekkelijk vindt. Je kunt ook zeggen dat die persoon zich in jouw visie zodanig etaleert dat dit bij jou iets los maakt. Dat je toch minder gemakkelijk op zo'n persoon toestapt dan op een

verkoper achter die etalage komt waarschijnlijk omdat je bij de eerste meer kans loopt afgewezen te worden dan bij de verkoper. Die ontvangt je, althans, met open armen. De boodschap van de winkelier is duidelijker dan van die nog steeds aantrekkelijke persoon.

Grootspraak is volgens mij een veel gebruikt mechanisme van mannen onder elkaar om te verbloemen dat ze niet echt zijn geslaagd bij het winkelen. Sorry, het versieren. Door die grootspraak houden ze hun beeld over zichzelf, als man, nog een beetje in takt. En gek genoeg, ze geloven elkaar ook nog!

Ik kan me nog zo'n berucht maandagmorgen gesprek uit dienst herinneren. Voor de zoveelste keer werd weer eens breed uitgemeten hoeveel "wijven" er het afgelopen weekend waren versierd. Aan hun taal af te lezen, was het ook net alsof ze het over het wisselen van schoenen hadden. Zo etaleren mannen zich blijkbaar aan elkaar als het om versieren gaat. Blijkbaar is dat hun manier om te zeggen: "Bij mij zijn de schoenen mooier, beter en moderner dan bij mijn buurman".

Etaleren

Ondanks, of juist dankzij, deze overmoed van mannen wordt toch niet altijd dat resultaat behaald dat men zich voor ogen had gesteld. Zou het aan mijn kapsel liggen of was het niet mijn avond of waren het gewoon geen aardige mensen? Meestal wordt de oorzaak voor het falen bij anderen gelegd, twijfelen aan jezelf is per slot van rekening ook niet een goede overlevingsstrategie. De negatieve opmerkingen die over de kroeg, het publiek in die kroeg en zelfs kroeg-eigenaar dan zoal geuit worden, hoef ik hier niet te reproduceren. Een ieder van ons heeft die wel eens uitgeroepen. Er zijn mensen die, om nogal uiteenlopende redenen, zich liever niet begeven in

1 MINI'S in 3

Het Parool-Trouw-de Volkskrant.
TEL. 020-65 86 86.

Huwelijk en kennismaking

zon zien opgaan boven
edapest. Dwalen door Ra-
na en Florence. Bach op-
tten, of Marcello. Of Mahler
misschien. Samen iets heel
ekkers koken, met een geuri-
ge Médoc erbij. Man, 59,
rouw en teder en altijd vol
plannen, zoekt jou, vrouw in
Amsterdam, voor een duurzame
relatie. Muziek, musea,
boeken en koffers die altijd
popelen om gepakt te wor-
den. Zeg, waarheen gaan we
zwerven? Br. o. nr. 172-39327
bur. v.d. blad.

Een soms wijze, soms jon-
gensachtige 50-er (53) zoekt
in A'dam e.o. een vriendin en
minnares. Opleiding en status
vind ik niet belangrijk, levens-
wijze prettichjes in je ogen
wel. Br. met foto o. nr. 172-
39269 bur. v.d. blad.

Eenv. man, 48, 1.87, slank,
zoekt goede vriend, mnl.
type, niet domin., welgevoe-
lig, betrouwb. Doel hechte,
monog. rel. en uiteindelijk sa-
menw. in West Friesland.
Ser. br. lfst m. f. (o.e.r.) o. nr.
172-39320 bur. v.d. blad.

J.m. 35 jr. zkt vr. tot 40 jr.
Doel: huw., knd. geen be-
zwaar. Br. m.f. o.e.w. ret. o. nr.
172-39278 bur. v.d. blad.

Gezocht een aardige bi-
sexuele j. vrouw met gevoel
voor humor en een goede alg.
ontw. door ongeb. zakenm.,
39 jr., donker, 1.89, domin.
persoonlijk uit A'dam om

viend(in) leren kennen
Ga
CORRESPONDEREN!
Gratis brochure: SNCC, Post-
bus 4001, 6803 EA Arnhem

Erica, het is goedgekeurd
bent de enige, er is een op-
sing, laat ons dan als je w
liefst eerst die dag prate
Voor later. Br. o. nr. 172-3956
bur. v.d. blad.

EVANGELISCH HUWEL
BURO. Uw hulp bij het p
nerzoeken m.m.v. consul
ten van Groningen tot België.
Vraag de info: EHB, Antw.nr.
1100, Joure (geen post.) of
bel: 05138-16779.

28-jarige geh., werk., aantr.,
slanke, bewust kinderloze,
ruimdenkende, tempera-
mentvolle, blonde, bi-vrouw,
1.75 m., zoekt ong. gelijksoor-
tige vriendin in Brabant, om
samen gezellige, spannende
dingen te ondernemen. Br. o.
nr. 172-39392 bur. v.d. blad.

Aantr., aard., spontane jon-
gen, 25, zkt mooi lief meisje v.
vrijbl. en vriendsch. eroties
kontakt. Br. o. nr. 172-39510
bur. v.d. blad.

Aantr., bis. vent, 40 jr., getr.,
mannel. ingest., wil graag re-
gelm. cont. met betrouwb.
kerel in uniform (pol. man, mil-
lit.) absol. discr. verz. Br. nr.
172-39244 bur. v.d. blad.

Aantr., jonge, lesb. vrouw, 28
jr., ongeb. zoekt een les-/bi-
sex vrouw voor regelmatig
erotische corresponderentie.
Discr. en o

zien. Dit allemaal in de wetenschap dat de eerste klap een daalder waard is. Bij de kontaktadvertenties is dat niet veel anders. Je zult amper advertenties tegenkomen waarin alleen negatieve eigenschappen worden opgesomd. Iedere adverteerder is aardig, vriendelijk, gezellig, opwindend, uitdagend. Bijna niemand is saai, smerig, ongezellig, onprettig, levensmoe of futloos. Iedereen is jonger dan hij in werkelijkheid is (vooral mannen van veertig jaar en ouder etaleren zich zo), leesgierig, reislustig en zelfs bij tijd en wijle romantisch.

Maar ondanks deze en vele andere overeenkomsten is er toch wel een aantal verschillen. Mannen die zich etaleren voor de vrouwelijke lezers doen dit op een andere manier dan mannen die zich voor mannen etaleren. Etaleert men zich voor een vrouwelijk publiek dan is het blijkbaar belangrijk om te melden of men in het bezit is van een eigen huis, een auto en/of kind. Ook vermelden deze mannen vaak welke opleiding ze hebben gevolgd. Mannen die zich etaleren voor mannelijke lezers doen dit aanzienlijk minder. Zij daarentegen prijzen zich voornamelijk met meer persoonlijke zaken aan. Zij vermelden veel vaker hoe lang, hoe licht/zwaar en hoe oud zij zijn. Zij etaleren ook vaker hun karaktereigenschappen. Of zij een auto, huis of andere kapitale goederen bezitten komt die lezer niet vaak te weten.

Er is nog een verschil, maar dat heeft meer met de leeftijd dan met de seksuele voorkeur te maken. Hoe ouder de mannen zijn hoe minder vaak we komen te weten hoe ze eruit zien. Des te vaker kunnen we lezen dat ze zelfstandig zijn en in het bezit zijn van nogal wat kapitale goederen.

Versieren in de leunstoel

Jongeren maken aanzienlijk minder gebruik van advertenties dan mannen en vrouwen ouder dan 35 jaar. Erg ongebruikelijk is het niet. Voor sommige homojongeren kan het zelfs een heel goed en redelijk veilig middel zijn om in kontakt te komen met gevoelsgenoten. Jongeren die vallen op mensen die zij in hun dagelijks leven weinig tegenkomen maken waarschijnlijk ook gebruik van dit medium. Economisch is het in ieder geval: je hoeft er eigenlijk de deur niet voor uit.

Het zou me overigens niet verbazen als we binnen afzienbare tijd dergelijke kontaktadvertentie-pagina's ook op de tv kunnen ontvangen. In Parijs wordt hiermee bijvoorbeeld al geëxperimenteerd. Stel je voor, je komt thuis en wilt die avond eigenlijk best naar de disco. Niemand uit je vriendenkring is te bereiken. Je kijkt even tv en zoekt uit of er in jouw omgeving iemand is die ook graag uit wil gaan (of je plaatst snel even een oproep!!) Even een telefoontje plegen en wie weet... Versieren in de leunstoel; een andere vorm van thuis bankieren.

Klaas Soesbeek

het uitgaansleven. Willen zij toch iemand versieren, voor een nacht of langer, dan zullen ze andere manieren en plekken zoeken om zich aan anderen te etaleren. Misschien ontmoet je iemand op een feestje van een collega of vriend, of toevallig in de rij bij de slager. Je weet maar nooit! Weer anderen hoeven niet zo nodig te versieren, die laten het min of meer aan het toeval over. Maar ja, of je acht of tachtig bent, soms kan het toch best prettig zijn iemand in je omgeving te hebben waarmee je meer doet dan alleen kaarten, sjoelen of dammen. Er zijn nogal wat mannen (en vrouwen) die besluiten een kontaktadvertentie te plaatsen. Of op een dergelijke advertentie te reageren.

In een zaterdageditie van bijvoorbeeld de Volkskrant verschijnen wekelijks zo'n 200 kontaktadvertenties. In de Volkskrant worden dus per jaar alleen al zo'n 20.000 advertenties geplaatst! Even vaak door mannen als door vrouwen overigens. Dergelijke advertentiepagina's vormen eigenlijk één grote etalage van mannen en vrouwen die zeggen: "Bij mij zijn de schoenen mooier, beter en moderner dan bij mijn buurman/vrouw. Hier moet u zijn". Een lange tijd, tot ongeveer het einde van de jaren zestig, kon je niet alles in een advertentie zetten wat je wel zou willen. Mannen/jongens die op zoek waren naar een homovriend konden dat niet altijd zó omschrijven. Hetzelfde gold voor lesbische vrouwen. Was iemand

alleen op zoek naar een sekspartner en wilde hij of zij dat ook zo in de advertentie etaleren, dan namen de meeste kranten dat niet op. In Vrij Nederland konden dergelijke advertenties vanaf het einde van de jaren zestig wel worden geplaatst. Zonder enige twijfel hebben heel veel mensen dat opinieweekblad juist daarom gekocht. 'Je komt nog eens iemand tegen'.

Vergelijk je het taalgebruik van de advertenties van toen met die van nu, dan zijn de etaleurs/leuzes heel wat vrijer geworden in hun taalgebruik. Was men twintig jaar geleden nog 'schuldloos gescheiden', tegenwoordig is men gewoon 'gesch.' (Gr. gesch. staat voor weer iets anders). Las je twintig jaar geleden nog 'via deze onsympathieke weg zoek ik...', tegenwoordig 'zoekt' men gewoon. Ook seksuele voorkeuren worden zonder veel omhaal, maar wel in soms onbegrijpelijke afkortingen, in de advertenties geëtaleerd.

De wijze waarop mensen zich tegenwoordig aan elkaar voorstellen, al dan niet in een advertentie, lijkt met andere woorden nogal te zijn veranderd. Maar de wijze waarop mannen zich in advertenties etaleren is ook niet altijd dezelfde.

Aardig en aantrekkelijk

Wil je iemand versieren dan zet je je beste beentje voor. Word je uitgenodigd voor een sollicitatiegesprek dan neem je je voor je van je beste kant te laten

De ommekeer bij PSV

In zekere zin is PSV grote dank verschuldigd aan de zo vaak gehekeld Koninklijke Nederlandse Voetbal Bond. Vorig jaar weigerde de KNVB bondcoach Rinus Michels aan PSV af te staan, omdat de generaal nu eenmaal een contract had en dat diende na te komen. Intussen is de Eindhovense ploeg onder leiding van Hiddink en Dorjee veruit de sterkste van de eredivisie geworden. Maar zou dat met Michels aan het roer ook zijn gebeurd?

In een jaar is kennelijk veel veranderd bij de Eindhovenaren. Zoals Ronald Koeman onlangs zei werd bij PSV destijds sterk de behoefte gevoeld aan 'een sterke man', een Happel of een Michels dus. Een verklaarbare, oude maar ook vreemde behoefte blijft dat trouwens in situaties van verdeeldheid. Want het was bij PSV kennelijk vooral een kwestie van verdeeldheid en niet van orde-loosheid die de roep om de sterke arm deed ontstaan. De roep, die op zich al een teken van zwakte is.

Wat is er sindsdien gebeurd? Hoe is het mogelijk, dat plotseling een eenheid ontstond, die de sterke man overbodig maakte? In de vele vraaggesprekken met PSV-ers, maar ook met bijvoorbeeld Hiddink is absoluut niet terug te vinden, waar het omslagpunt heeft gelegen. Daarom zal ik het (straks) maar onthullen. Waarbij ik tevens zal duidelijk maken, dat PSV behalve aan de KNVB grote dank verschuldigd is aan Ajax en Cruyff.

PSV-'softies'

Zoals bekend stond PSV jarenlang te boek als een ploeg van weke provinciaaltjes. Door Ajacieden en andere Amsterdammers werden de Eindhovense spelers zeikerdjes genoemd. Van zo'n eenmaal opgedrukt stempel blijft je in de voetballerij moeilijk af te komen. De voetballerij is immers per definitie conservatief en de waarnemers zijn dat meestal ook.

Toch zat er ook altijd een zekere kern van waarheid in. Het klinkt abstract en het is merkwaardig, maar bepaalde teams hebben door de jaren heen wel degelijk een soort eigenheid of karakter. Daar verhelpt kennelijk geen trainer wat aan. Feyenoord is zolang men zich kan heugen een club van noest werkende hardhollers zonder veel techniek of artisticeit; Ajax selecteert al jaren jeugd op speelsheid, goed bewegen. En PSV was dus te soft.

Dat laatste kwam vooral tot uiting in het Nederlands elftal.

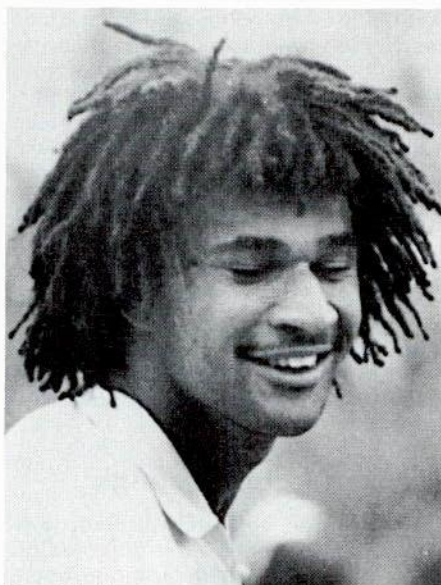
Als daarin Ajacieden en PSV-ers waren verzameld, dan werden de PSV-ers door de Ajacieden 'afgezeken', zoals dat op

z'n Amsterdams heet. „Hebben jullie geen boterhammen van je moeder meegekregen?“ „Vroeg naar bed jongens.“ Op dat soort (on)gein hadden de Eindhovenaren geen snedig antwoord en het gevolg was, dat ze in hun schulp kropen en angstig bij elkaar hokten. De Amsterdammers (en Rotterdammers) hadden het met hun brutaliteit voor het zeggen.

Ruud Gullit

Daarin kwam al enige verandering, toen Hans Kraay Ruud Gullit naar PSV haalde. Die was al niet bepaald op z'n mond gevallen en bleef dat deel van zijn achterban, dat in Amsterdam huide, bovendien trouw. Als hij door een organisatie in de Bijlmer gevraagd werd om de jeugd van Surinaamse origine te onderwijzen over heil en vreugde van de sport, dan deed hij dat. En met verve. Gullit was en is een betrokken voetballer, allesbehalve één die in zijn schulp kruipt, hoe verlegen hij ook van nature zegt te zijn.

Vanzelfsprekend werd hij in Eindhoven de natuurlijke leider van het elftal en

Ruud Gullit

mede door zijn gedrag nam ook het zelfvertrouwen van de schuchterder spelers toe. Maar zoals bekend: Gullit vertrok naar Milaan en de vraag was of PSV zich op eigen kracht verder kon ontwikkelen. Daar zag het vorig jaar dus niet naar uit. „Het was een groep, die geen groep was“, zoals Koeman zei: Onrust en onzekerheid keerden terug.

Johan Cruyff

Toen kwam het nieuwe seizoen. PSV verwelkomde enkele aanwinsten, die het elftal op zich al meer body gaven. Maar de (waarschijnlijke) ommekeer werd veroorzaakt door Ajax en Johan Cruyff. Het Nederlands elftal moest zich voor het EK kwalificeren en daardoor troffen PSV-ers en Ajacieden elkaar weer in Zeist. Intussen was bij Ajax het nodige aan de hand, nog ver overigens voor het vertrek van Cruyff. Er kon echter geen Ajacied ondervraagd worden of hij wees naar de grote meester, die weliswaar de oren van je kop lulde, maar die toch zo verschrikkelijk veel verstand had van voetbal. Op hun beurt werden de Ajacieden door Cruyff bij elke gelegenheid gekapitteld. Ze konden er eigenlijk nog niets van, waren nog kleine kinderen, vergaten patronen, beseften niet dat ze zich in een leerproces bevonden, kortom hier was een vader bezig elf kinderen de luier om te doen. Zelfs de PSV-ers ging dit 'leerproces' opvallen. Aanvankelijk nog stiekem, in de keuken thuis, tegen een collega, maar allengs luider gingen de PSV-ers lachen om die gekleineerde, telkens door Cruyff in de hoek gezette jongens van Ajax.

Historisch moment

En toen kwam een gezamenlijke reis naar Griekenland, in het kader van het Europees kampioenschap. Daar, in een spelershotel, durfde plotseling een PSV-er aan de vooravond van de wedstrijd tegen een Ajacied te zeggen: „Moet je Cruyff niet bellen, hoe laat je naar bed moet“. Op dat moment viel een ijzige stilte. Niemand durfde lachen, in het besef dat het om een historisch moment ging in de Nederlandse voetballerij.

Even later echter stelde een Ajacied voor: „Kom, we klaverjassen nog een potje“, waarop een andere PSV-er opmerkte: „Moet je dat niet eerst aan Cruyff vragen?“ Toen klonk er ineens wel gelach, nee sterker, een bevrijdende lach. De PSV-ers konden er zelfs niet

meer mee ophouden. Ze lachten een frustratie van jaren weg, ze bulderden zo hard, dat de Ajacieden in plaats van klaverjassen afdropen naar hun bed. Dat de Ajacieden durfden lachen had onmiskenbaar met het klaverjassen te maken. Intussen was namelijk in Eindhovenese gelederen doorgedrongen, hoe het in Amsterdam ging, als de Ajacieden klaverjassen. Want niet alleen, dat Cruyff beter kon voetballen dan de Ajacieden, hij kon ook beter klaverjassen. En dus kwam hij achter zijn klaverjassende spelers staan en zei hij: „Nu harten zeven gooien, je snapt er ook niets van.“ Ronald Koeman bevestigde dat onlangs in Vrij Nederland: „Als wij zaten te klaverjassen liep hij wel eens achter ons langs en zat hij ook het hele spel te analyseren. Dan zei hij dat je die of die kaart moest spelen.“

Ajax-'piepeltjes'

Sinds die gedenkwaardige avond in Griekenland – en denk niet dat ze een verzinsel is – zijn de rollen in het Nederlands voetbal omgedraaid. De Ajacieden zijn nu het onderwerp van spot, de 'piepeltjes'. In zo'n situatie is een Michels volstrekt overbodig. Hij zou de ommekeer bij PSV slechts bedorven hebben.

Hans van Wissen

Ronald Koeman

Foto Guus Dubbelman

Eigenlijk ben ik tegen

„Ben jij eigenlijk tegen oorlogsspeelgoed?“ vraagt mijn vriendin. We komen uit een automatenhal in Zandvoort. Je hebt daar een soort cockpit staan van een ruimtevaartuig, en als je daar geld in gooit zie je op een televisiescherm een bergkloof waar je doorheen kan vliegen. Je kan ook je eigen toestel zien, dat is er een met vier vleugels en dat betekent in ruimtevaartfilms dat het bij de goede partij hoort.

Er zit ook een tegenpartij in die automaat. Dat zijn andere vliegtuigen die je tegemoet komen of voorbij vliegen, en daar moet je op schieten. Je hebt een stuurknuppel en een knop voor een kanon. Als je een toestel van de vijand raakt krijg je een ontzettende vuurbal op het scherm.

„Dit is meer een sport dan speelgoed“, zeg ik tegen mijn vriendin. We lopen door Zandvoort en ik knoop mijn jek

dicht, want ik ben daar binnen behoorlijk bezweet geraakt. „Maar ik ben natuurlijk eigenlijk wel tegen oorlogsspeelgoed“, zeg ik. „Jij ook?“ Ja, zij ook. En zij houdt ook erg van die apparaten waar je mee kan schieten of botsingen mee kan maken en waar je het ene monsterje het andere mee kan laten opvreten.

Maar mijn lievelingsspel is om in een vliegtuig of een ruimteraket te zitten en alles kapot te schieten wat er voor mijn kanon komt.

Ik heb zo'n vliegtuigbeschieter in het echt een keer meegemaakt, en ik heb daar tien jaar of langer nachtmerries van gehad.

Het gebeurde op de weg van Amersfoort naar Zwolle in het jaar 1944. Ik was tien jaar en zat met mijn vader en een heleboel andere mensen in de laadbak van een open vrachtauto, toen er opeens Engelse oorlogsvliegtuigen boven de weg verschenen. De auto stopte en de mensen doken allemaal in greppels en kui-

len langs de weg, ik snapte niet wat er gebeurde en kroop uiteindelijk onder de auto. Overal om me heen sloegen kogels in de straat. De weg was gemaakt van rode straatstenen en waar ik keek zag ik die stenen veranderen in rood zand. De vliegtuigen schoten op de auto. Wonder boven wonder raakten ze die niet. Misschien hadden ze mij daar wel zien zitten en schoten ze expres mis.

Maar goed, ik ben dus tegen oorlogsspeelgoed: Omdat ik tegen oorlog ben. Maar als je mij heel diep in mijn ogen kijkt en je vraagt wat het een met het ander te maken heeft, dan moet ik toegeven dat ik dat niet weet. In ieder geval heeft een echte vliegtuigbeschieter geen bal te maken met zo'n spel in een automatenhal.

Tom Pauka

Afrika

Bij uitgeverij in de Knipscheer is opnieuw een boek verschenen van Buchi Emecheta, Afrika's bekendste schrijfster, 'Vrouwenhandel'.

In deze roman wordt aan de hand van het leven van de hoofdpersoon, het Ibo-meisje Ojebeta, een scherp beeld geschetst van de Nigeriaanse samenleving in het begin van deze eeuw.

Ojebeta is een wees en wordt op jonge leeftijd door haar broer verkocht aan een ver familielid. Dit is een rijke vrouw die handel drijft in stoffen en kleding. Zij heeft meisjes uit het hele land gekocht om voor haar als naaister te werken. Ojebeta groeit hier op. Op het moment dat zij bijna volwassen is en men van plan is haar uit te huwelijken, vlucht zij en gaat terug naar haar Ibo-stam. Zij trouwt een man van haar eigen keuze. Pas echt vrij voelt zij zich als zij en haar man, jaren later, in staat zijn de bruidsprijs aan haar voormalige eigenaars terug te betalen.

Na 'Als een tweederangs burger' en 'De prijs van de bruid' weer een prachtige roman van Emecheta, die het lezen meer dan waard is!

'Vrouwenhandel' door Buchi Emecheta verschenen bij In de Knipscheer, Haarlem 1987, f 29,50.(KH)

'Buitenlanders'

'De Elfstedentocht' van de in Nederland wonende Marokkaan Mohammed Nasr is een heel dun boekje. Maar zelden zal je een boek lezen waarin je zoveel meer begrip zult krijgen over de positie van een buitenlander in Nederland.

De druk op buitenlanders om zich aan te passen aan Nederlandse tradities, gewoonten en waarden wordt met de dag gro-

ter. Kijk maar naar de voorstellen van één van de grootste politieke partijen: buitenlanders moeten de Nederlandse taal beter leren beheersen dan vele Nederlanders in Limburg, Groningen of Den Haag. Ze moeten zich zelfs laten naturaliseren. Volgens die voorstellen moeten buitenlanders zich volledig aanpassen, of anders, wegwezen! De Turkse en Marokkaanse hoofdpersonen in 'De Elfstedentocht' proberen zich volledig aan te passen. Tot in het absurde toe. Ze schepen op over Nederland: 'Wat is Nederland toch een gast-vrij land'. Sterker, ze passen zich zo sterk aan, dat ze de gangbare kritiek op en veroordelen over buitenlanders overnemen. En ten slotte rijdt één van het ook nog de Elfstedentocht. Nederlander kan het niet.

Maar het helpt niets. Wat ze ook doen, Turkse en Marokkaanse mensen blijven vreemden in de Nederlandse maatschappij. De culturele verschillen tussen de etnische minderheid en de etnische meerderheid blijven gigantisch. Niet alleen omdat etnische minderheden zo anders zijn, maar vooral omdat Nederlanders en de Nederlandse maatschappij zo anders zijn. Niet omdat buitenlanders zich niet willen aanpassen, maar vooral omdat de Nederlandse maatschappij etnische groepen niet wil inpassen. 'De Elfstedentocht' door Mohammed Nasr verschenen bij uitgeverij De Geus, Breda 1987, f 12,90.(WV)

Indonesië

Lambert Lambertz is de naam waaronder mr. drs. J. Giebel's zijn prozadebuut maakt. 'Taboe op Bali en andere verhalen over Indonesië' is een nieuwe verhalenbundel van zijn hand. De stof ontleent de schrijver aan de tijd dat hij als ontwikkelingsdeskundige werkzaam was in Indonesië. Op onderhoudende wijze beschrijft hij lotgevallen van westerse zakenlieden en projectontwikkelaars die voor kortere of langere tijd in Indonesië verblijven.

De titel is enigszins bedrieglijk. De verhalen vertellen weinig

over Indonesië zelf. De lezer maakt kennis met het Indonesië van de westerling; het land met gemakken als chauffeurs en bedienden, maar met een warrige ambtenarij. Lambertz laat zien hoe de blanken samenklitten, omdat ze niet kunnen of willen integreren.

Dit alles is gevat in tien leesbare verhalen.

Jammergenoeg wordt de lezer regelmatig geconfronteerd met Indonesische zinnen of woorden, waarvan de betekenis vaak onduidelijk blijft.

Voor de Indonesiër is een weinig flatterende rol weggelegd; een onderdanige javaan, een arm hoertje, een op geld beluste boer, domme en naïeve ondernemers.

De neo-koloniale houding van de hoofdpersonen gaat op den duur irriteren en de lezer gaat tevergeefs op zoek naar een kritische kanttekening van de schrijver.

Desondanks is het boek geschikt om zo nu en dan een uurtje mee te doden. Zij die uit interesse voor Indonesië aan het boek beginnen wacht een teleurstelling. 'Taboe op Bali' door J. Giebel's verschenen bij de Geus, Breda 1987, f 24,50.(RV)

Zuid-Afrika

Op 8 januari 1987 bestond de oudste bevrijdingsbeweging van Zuid-Afrika, het Afrikaans Nationaal Congres (ANC), 75 jaar. Ter gelegenheid van dit trieste jubileum schreef de bekende journalist (en EGO-medewerker) dr. Karel Roskam 'Het ANC op weg naar morgen'. In dit helder geschreven boekje schetst de auteur de geschiedenis van het ANC, een beweging

die momenteel bijna dagelijks in het nieuws is. Het ANC heeft lange tijd getracht zo beleefd mogelijk aandacht te vragen voor de positie van de zwarten in Zuid-Afrika. Nog in 1935 werden stakingen als een onoirbaar middel van de hand gewezen. Tot 1961 worden alleen geweldloze acties toelaatbaar geacht. Wanneer echter op 21 maart 1960 de blanke politie begint te schieten op een menigte zwarte demonstranten en er 69 doden vallen, komt er bij het ANC een einde aan het uitsluitend geweldloze verzet. In juni 1961, dus ruim een jaar na het bloedbad van Sharpeville, wordt de militaire vleugel van het ANC opgericht.

Terecht besteedt Roskam het grootste deel van zijn boekje aan het huidige ANC. Hoe het de apartheid denkt te overwinnen en welke rol het zal spelen in het

toekomstige, nonraciale Zuid-Afrika. Noch het ANC noch de auteur twijfelen eraan dat de omwenteling zich voor het jaar 2000 zal hebben voltrokken. 'Het ANC op weg naar morgen' door Karel Roskam is een uitgave van de Anti-Apartheids Beweging Nederland, Postbus 10500, 1001 EM Amsterdam. Prijs f 12,45 (inkl. verzendkosten). (WH)

Dubbele moraal

Zhang Jie is zonder twijfel één van de belangrijkste Chinese auteurs van dit moment. In het Westen werd zij bekend met 'Zware vleugels' een onthullende roman over het hedendaagse China (in 1986 in vertaling uitgekomen bij De Geus).

Eind vorig jaar verscheen haar nieuwe roman 'De Ark' in vertaling. Het is het verhaal van drie academisch gevormde vriendinnen die elkaar, na vele jaren, weer ontmoeten. Twee van hen zijn gescheiden, de derde leeft gescheiden van haar man. Om een woning te bemachtigen en elkaar tot steun te kunnen zijn besluiten ze te gaan samenwonen. Ondanks de wettelijke mogelijkheid in China om te scheiden wordt een gescheiden vrouw door de Chinese samenleving nog maar slecht geaccepteerd. In 'De Ark' laat Zhang Jie goed uitkomen tegen welke problemen en vooroordelen een gescheiden vrouw in China oploopt. Hoewel het niet rechtstreeks gesteld wordt blijkt uit allerlei toespelingen, dat de belemmeringen die de drie vrouwen ondervinden wel degelijk veroorzaakt worden door het feit dat ze gescheiden zijn.

Een boeiende roman over de dubbele moraal die, ook in China, gehanteerd wordt m.b.t. de positie van de alleenstaande vrouw.

'De Ark' door Zhang Jie verschenen bij De Geus, Breda 1987, f 29,50 (WH).

Solidariteit

De negroïde literatuur mag zich (terecht) in een toenemende belangstelling verheugen. Kort geleden verscheen 'De vrouwen van Brewster Place', het opvallende debuut van de zwarte Amerikaanse schrijfster Gloria Naylor, in vertaling. Een roman

die na zijn verschijnen in de Verenigde Staten met verschillende prijzen is bekroond.

Brewster Place is de naam van een doodlopende straat waar zeven zwarte vrouwen, met een zeer uiteenlopende achtergrond, terecht komen. Van de een is de zoon er met het geld vandoor gegaan, een ander heeft zich afgekeerd van haar milieu, een derde is na veel avontuurtjes met een aantal kinderen blijven zitten, een stel lesbiennes komen in de straat terecht omdat ze nergens anders worden geaccepteerd, enz.

Eén van de vrouwen probeert o.a. via een huurdersvereniging de buurt te mobiliseren. Aanvankelijk leidt dit tot veel geruzie, maar na veel konflikten te hebben uitgevochten blijkt de solidariteit het toch te hebben gewonnen van de grote verschillen.

Een uitstekende roman over de zelfkant van de samenleving. 'De vrouwen van Brewster Place' door Gloria Naylor verscheen bij Nygh en Van Ditmar, Amsterdam 1987, f 34,50 (WH).

Idiotie

Enkele jaren geleden debuteerde Graa Boomsma met 'De Idiot van de geschiedenis', een roman over de politieke acties in Nederlands-Indië. Onlangs verscheen van zijn hand 'Tirannieke Tijden', een drietal 'historische' novellen die de lezer meenemen naar achtereenvolgens Dublin in 1904 en 1916, Madrid en Segovia tijdens de Spaanse Burgeroorlog (1936-1939) en Londen en Antwerpen tijdens de Tweede Wereldoorlog (de V2-bombardementen). Ogen-schijnlijk zijn het op zichzelf staande verhalen met het geweld als gemeenschappelijke component. In het derde verhaal, 'Peenemünde Revisited', ziet de gepensioneerde RAF-piloot Thomas V. Stiller in een Londense boekhandel een boek liggen, dat gaat over de door hem zelf uitgevoerde bombardementen op het dorp Peenemünde. In de buurt van dat vissersdorp aan de Oostzee startten de Duitsers tijdens de laatste wereldoorlog de eerste raketexperimenten. Met het lezen van het boek beleeft hij zijn eigen oorlogservaringen opnieuw: 'Elke zin die hij gelezen had (...) had hij veroorzaakt. Hij lag in een bomkrater

en voelde de hitte opstijgen. Zijn das knelde.'

Boomsma zet in 'Tirannieke Tijden' zijn zoektocht naar de idiotie van de twintigste eeuw onverdroten voort. Wat mij betreft zoekt hij nog een poosje door.

'Tirannieke Tijden' door Graa Boomsma verscheen bij In de Knipscheer, Haarlem 1987, f 25,- (WH)

Sergeanten-revolutie

De onlangs als vice-president van Suriname beëdigde Henck Arron werd in februari 1980 uit zijn toenmalige functie van premier weggeschoten door de 'revolutie van sergeanten'. Over de oorzaken en de daaropvolgende periode gaat de nieuwste publicatie van het Studiecentrum voor Vredesvraagstukken van de K.U. Nijmegen. Deze uitgave is geschreven door Osvaldo Cardenas (1943), van najaar '82 tot najaar '83 ambassadeur van de Republiek Cuba in Suriname en is getiteld 'De revolutie van sergeanten'.

In de acht jaar die tussen de februari-coup van 1980 en de beëdiging in januari 1988 zijn verstreken, heeft de Republiek Suriname veel (moeten) doorstaan: interne problemen, oriëntaties in verschillende richtingen, de decembermoorden, al dan niet vermeende coup pogingen, slachtingen en verdwijningen, alsmede een guerrilla-oorlog met het Jungle-commando.

Voor een juiste inschatting van deze periode is Cardenas's getuigenis van belang. De 'lasten van het verleden' zullen immers hun stempel op de Surinaamse politiek blijven drukken en de grote vraag is dan ook welke de consequenties voor de destijds verantwoordelijke en betrokken personen zullen zijn, indien de regering Arron besluit rechtsvervolg-ing in te stellen. En gezien het verslag van VN-rapporteur Wako, dat onlangs werd gepubliceerd, is een dergelijke gang van zaken niet onwaarschijnlijk. Ook de hervatting van de hulp van Nederland kan niet los worden gezien van de lasten van het verleden. 'De revolutie van sergeanten' werpt een ander licht op deze gebeurtenissen. 'De revolutie van sergeanten' door Osvaldo Cardenas (Nijmegen 1988, 89 blz.) is verkrijgbaar bij het Studiecentrum voor Vre-

desvraagstukken, Thomas van Aquinostraat 1, Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen, tel. 080-515687, of te bestellen in de boekhandel. Prijs f 10,- portokosten f 2,50. (FS)

Homomannen

Eind '87 verscheen bij uitgeverij An Dekker, in samenwerking met de Jhr. Mr. J. A. Schorerstichting (landelijk hulpverleningsbureau voor homoseksualiteit), een bundel interviews met homomannen door Bert de Groot onder de titel 'Gewoon wordt je leven nooit'. De Groot (1952) is freelance sociaal wetenschappelijk onderzoeker en hij publiceerde in 1982 'Homoseksuelen en kinderen krijgen'.

In deze bundel komen elf mannen - in leeftijd variërend van 18 tot 66 jaar - aan het woord over de gewone en ongewone kanten van hun leven. Zij vertellen o.a. over hun werk, eerste sekservaringen, de leer- en SM-scene, hun relaties met mannen en vrouwen, hoe zij contacten leggen, de balletwereld, het Leger des Heils, het COC, travestie en het uitkomen voor hun gevoelens naar de buitenwereld. De relatie- en woonvormen van het elftal zijn heel verschillend, evenals hun maatschappelijke achtergronden: balletdanser, politie-agent, scholier, aow-er, purser, rechter, topfunctionaris in een groot verzekeringsbedrijf, werkloze schoonheidsspecialist, belastingconsulent, arbeidsongeschikte verpleegkundige en verkoop-assistent. En uiteraard zijn ook hun levensverhalen zéér verschillend: van schijnbaar oppervlakkig (bijv. van de man die op uniformen geilt) tot uiterst bizar (van de filosofische bohémien travestiet) en van (soms) verhullend tot (meestal) verhelderend.

'Gewoon wordt je leven nooit' is een boek voor iedereen die meer over mannelijke homoseksualiteit wil of moet weten: hulpverleners, artsen, preventiewerkers, familie van homoseksuelen en mannen die van mannen houden.

'Gewoon wordt je leven nooit' door Bert de Groot verscheen bij uitgeverij An Dekker/Schorer, Amsterdam 1987, 155 blz., f 26,-.

Liefde en verlangen

'In militaire dienst geweest?', vroeg de psychiater hem, na een reeks eerdere vragen.

'Twee maanden ongeveer. 'k Werd afgekeurd.

'Waarom?'

'Ik werd er beroerd van, te leren hoe ik 'n bajonet in iemand moest steken. Ze vonden me gestoord'.

'Huilbuien?'

'Soms, sinds ik die hoofdpijnen voel. Dan kan ik me niet meer concentreren'.

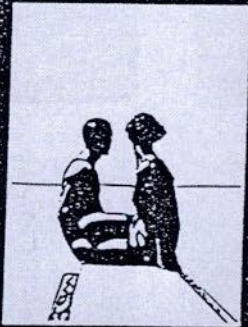
'Bedwateren?'

'Alleen als kind. Maar toen was 't oorlog. En toen werden we gebombardeerd, meer dan eens.' 'Waar woonde u?'

Herman Romer

De liefde is onderweg

verhalen

Ad. Donker

in Rotterdam.'

Een passage uit 'De littekens van het verlangen', één van de vijf verhalen in de eind '87 verschenen bundel 'De liefde is onderweg' van Herman Romer (geb. Rotterdam 1931). Het is een typerend citaat, omdat vrijwel alle verhalen van Romer - ook die in de eerdere bundel 'Zwarte confetti', waarover ik hier een jaar geleden enthousiast schreef - spelen in Rotterdam tijdens of kort na de tweede wereldoorlog. In zijn wat ironische en melancholische schrijfstijl vertelt Romer over de dagelijkse belevenissen en gevoelens van heel gewone mensen, die veelal in een levensfase verkeren van desoriëntatie en sociaal isolement. Dat 'overkomt' een aantal werknemers in het verhaal 'De macht-greep' na de fusie van twee bedrijven. In 'Een vertoornde god' voelt een kleine jongen zich na een bombardement in een verscheurde wereld geplaatst. In 'De littekens van het verlangen' blijft een man na de zelfdoding van zijn vrouw achter met kwelende vragen. In 'De genegenheid van Monique' kiest de hoofdpersoon in zekere zin zélf voor haar isolement. En in het titelverhaal 'De liefde is onderweg' raakt de gescheiden Marleen Hofman ('haar gedachten kropen als wormen na noodweer te voorschijn') steeds meer gedesoriënteerd.

Van Herman Romer verschenen eerder vijf dichtbundels en een aantal historische werken over Rotterdam. In 1971 ontving hij de Anna Blamanprijs. Zouden we na deze beide mooie verhalenbundels ook nog eens een roman tegemoet mogen zien? 'De liefde is onderweg' door Herman Romer werd uitgegeven door Ad. Donker, Rotterdam 1987, 160 blz. f 24,90 (FS).

Karen en Wim Heij
Renske Valk
Wessel Visser
Frank Spoelstra

